

LANDBRUKS-
OG
NÆRINGSPLAN
FOR
ETNEDAL KOMMUNE
2006-2011

INNLEDNING	4
1.0 FRAMTIDSBYGDGA 2020	5
1.1 Motvindbygda:	5
1.2 Anti-Jantebygda	8
1.3 Hva forteller disse historiene?	11
2.0 ETNEDAL I DAG	12
2.1 Utviklingen i folketall over tid	12
2.2 Befolkningsstruktur – demografi og sysselsetting	14
2.3 Næringsstruktur i Etnedal	15
2.4 Jordbruket i Etnedal	16
2.4.1 Melkeproduksjon	16
2.4.2 Melkekvoter	17
2.4.3 Sau	19
2.4.4 Alderssammensetning	20
2.5 Skogbruk	21
2.5.1 Tilvekst	22
2.5.2 Balansekvantum	22
2.5.3 Avvirkningsnivå	22
2.5.4 Foryngelse av skogen	24
2.5.5 Ungskogpleie	24
2.5.6 Foredling av skogsvirke lokalt	25
2.5.7 Ringvirkninger av skogbruk	26
2.6 Vareproduserende og tjenesteytende næringer i Etnedal	27
3.0 PLANER OG STRATEGIDOKUMENT SOM HAR BETYDNING FOR NÆRINGSUTVIKLING I ETNEDAL	28
3.1 Strategisk plan for Valdres 2005 – 2008	28
3.2 Prosjekt: Regional merkevarebygging i Valdres	28
3.3 Innlandet 2010 – prosjektrapport ”Fyrtårn i innlandet”	29
3.4 Landbruk – mer enn landbruk. Landbruksdepartementets strategi for næringsutvikling	30
4.0 TILTAK FOR NÆRINGSUTVIKLING I ETNEDAL	32
4.1 Tradisjonelt landbruk	32
4.2 Tilleggsnæringer	34
4.2.1 Gårdsturisme:	34
4.2.2 Grønn omsorg:	34
4.2.3 Bygdeservice:	34
4.2.4 Småskala foredling:	34
4.3 Skog og energi	35
4.4 Småskala foredling av mat	36
4.4.1 Produkt, marked og omsetning	36
4.4.2 Produksjon i Etnedal:	37
4.4.3 Salg i Etnedal:	37
4.4.4 Matkurs som nisjenæring:	37
4.5 Etnedal som bokommune	39
4.5.1 Fordeler ved å bo i Etnedal:	39
4.5.2 Tilbud som mangler:	39
4.5.3 Markedsføring av Etnedal som bokommune:	39
4.5.4 Boligpolitikk	40
4.5.5 Kommunikasjon	40
4.5.6 Lys i glasa	41
4.5.7 Ungdom	41
4.6 Kultur og turisme	43
4.6.1 Sterke og svake sider:	43
4.6.2 Turisme:	43
4.6.3 Ressursgrunnlag:	43
4.6.4 Bygdetun:	44
4.6.5 Sigurd Lybeck/ Bustenskjold:	44
4.6.6 Vegkro/bensinstasjon/servicesenter	44
4.6.7 Ny og langsiktig reiselivsutvikling som destinasjon:	45
4.7 Fritidsbebyggelse	46
4.7.1 Situasjonen på hyttebyggingsfronten:	46

4.7.2 Kapasitet.....	46
4.7.3 Konkurranse	46
4.7.4 Etnedal kirkelige fellesråd som reguleringsplaneiere.....	47
4.7.5 Revisjon av kommuneplanens arealdel og fritidsbebyggelse.....	47
4.8 Etnedal kommune – i samarbeidets tegn?	49
5.0 SKJEMATISK OPPSUMMERING AV TILTAK.....	50

INNLEDNING

Arbeidet med ny landbruks- og næringsplan for Etnedal ble igangsatt sommeren 2004. Selve prosessen som har ledet fram til den ferdige planen, ble innledet med "idemøter" med en arbeidsgruppe bestående av et bredt utvalg av folk fra lag, organisasjoner og bedrifter i Etnedal. Gjennom gruppearbeid på ulike temaer kom deltakerne med innspill til hvilke tiltak som var viktige og som burde prioriteres framover for å klare å skape næringsutvikling og stadig fornyet optimisme i kommunen.

Denne planen ser landbruket og det øvrige næringslivet i sammenheng. Ofte er landbruksplanen og næringsplanen to forskjellige planer. Dette ville virke ulogisk i en liten kommune som Etnedal, der landbruket og det øvrige næringslivet er tett vevd sammen.

Planen er utadrettet, den har lite visjoner og mange konkrete forslag. Dette fordi formålet med planen er at den skal være et verktøy som kan brukes i praktisk prioritering av næringsarbeid. Selvsagt er den ikke uttømmende, og gode ideer som ikke er beskrevet her vil sikkert komme, og vil måtte følges opp i planperioden. Da skal ikke planen være til hinder for dette.

I tillegg til ideer fra arbeidsgruppa og andre, bygger planen på tidligere næringsplaner for Etnedal kommune. Den siste planen i så måte er opprinnelig fra 1994, men med senere revisjoner fram til 2001.

Mange av forslagene til tiltak som finnes i planen innebærer nødvendigvis noen kostnader for gjennomføringen. Noe finansiering vil man kunne få fra næringsfondet så lenge vi får tildelt midler på dette. Ellers vil nok noe av finansieringen av tiltak måtte komme fra ordinære kommunale budsjetter. Det vil i disse tilfellene måtte lages mer detaljerte planer for de aktuelle tiltakene med kostnadsoverslag.

1.0 FRAMTIDSBYGDA 2020

Landbruks- og matdepartementet hadde i 2005 to store prosjekter: *Landbruk Pluss* og *Mat og kulturlandskap 2005*. Disse to prosjektene har samarbeidet om scenarioprojektet ”Framtidsbygda 2020”, med det formål å skape engasjement og debatt om veien videre for bygde-Norge.

Landbruks- og matdepartementet har gjennom prosjektet ønsket å vise:

- at både enkeltmenneskers valg og politiske beslutninger påvirker utviklingen
- hvilke drivkrefter/faktorer som kan være viktige premisser i utviklingen av bygdene
- hvordan trender, ny kunnskap og teknologisk utvikling påvirker utvikling av samfunnet, og hvordan dette kanskje også fører til forskjellig utvikling i byene og på landsbygda
- at ulike krefter i bygdekulturen kan være avgjørende for hvordan bygda utvikles

Utgangspunktet for scenariet er utviklingen i norsk landbruk og norske bygdesamfunn i perioden 1905-2005, og at framtidsbygda vil vokse fram i et samspill mellom de historiske og kulturelle føringene, politiske rammebetingelser, drivkrefter innenfor næringslivet og ikke minst gjennom hvordan folk og familier velger å innrette seg.

På bakgrunn av dette, ender prosjektet opp med å beskrive fire typer bygder anno 2005. Bygdene anno 2005 er autentiske, og har fått dekknavn. Disse bygdene er plukket ut fordi de har særtrekk man mener beskriver de ulike bygdetyperne. Ut i fra hvilken type bygda er i dag, og ut i fra de forutsetningene som dette gir, skaper man et scenario for hvordan denne bygda vil utvikle seg de neste 15 årene. Samtidig peker man på hva som kunne ha gjort at tingene hadde kommet til å gå annerledes enn det de faktisk gjør i følge scenariet.

Et lite besøk innom ”Framtidsbygda 2020” kan være en passende innledning å ha med seg når man skal tenke nærings- og bygdeutvikling. Her kommer en forkortet versjon av scenariet for de to bygdetyperne som kanskje er mest aktuelle for Etnedal. Hele prosjektet finnes på <http://odin.dep.no/lmd/html/fremtidsbygda/>

1.1 Motvindbygda:

2005

Motvindbygda er ei bygd som i den nære fortid har opplevd gode tider med en blomstrende båtindustri og gode tider for landbruket. Den ligger noe uveisomt til, 45 minutters kjøring fra det lille kommunesenteret, og 2 timers kjøring fra regionsenteret.

Kulturlandskapet består av en rekke små teiger med av slåtteenger og kulturbeiter. Det er 25 gårdsbruk i drift. Båtindustrien er nedlagt, men det finnes et fiskeoppdrettsanlegg som sysselsetter 10 personer. Bygda har en godt utbygd infrastruktur med eget byggefelt, skole og barnehage. Bygda har også en egen nærbutikk. Ellers er bygda kjent for å ha tiltrukket seg mange malere gjennom tiden på grunn av de spesielle lysforholdene på våren og senhøsten.

Folketallet i bygda er ca. 300, ned 100 de siste 15 årene. Det er mange eldre og få yngre her. Få jenter som har vokst opp her på 90-tallet eller senere har blitt værende. Det er ca 50 hytter i bygda, og disse er viktige blant annet for å opprettholde nærbutikken.

Denne bygda har en svært aktiv fritids- og dugnadskultur. Her finnes en rekke forskjellige lag og organisasjoner.

Bygdekulturen her verdsetter praktiske ferdigheter og håndverk høyt. Man bør ikke avvike for mye fra det ”normale” i bygda. Det kanskje mest karakteristiske trekket ved bygda, er en sterk patriotisme og identitet knyttet til bygda, landskapet, arbeid, familie- og samværstradisjonene.

Historien fra 2005 – sett fra 2020

I disse 15 årene opplevde og så bygdefolket truende tegn i tiden. WTO ville endre landbrukets vilkår radikalt. Oppdrettsnæringa hadde vanskelige tider. Spørsmål om kommunesammenslåing ble aktualisert – hva da med den lokale skolen og barnehagen? De første 7-8 årene var preget av heroisk optimisme. Man skulle satse på trivselstiltak som gjorde det så bra å leve i bygda at folk ble værende, og kanskje nye kom til.

Våren 2007 ble det holdt en møte på samfunnshuset der bygdas framtid ble diskutert. Dette avdekket at det måtte gjøres noe på flere områder.

Ungdommen måtte ha et sted å bo – ungdomsboliger ble etablert etter kort tid.

De yngre måtte ha aktiviteter som knyttet dem til stedet – resultatet ble at det ble opprettet en ungdomsgruppe som skulle jobbe med saken. Resultatet ble vekselvis diskotek og kino på samfunnshuset en gang i uken et års tid før tilbudet ble nedlagt. De yngste var nok interesserte, men de eldre ungdommene ville helst samles privat eller dra til andre steder.

Spørsmålet om arbeid ble også diskutert på møtet – men det mente de fleste at var en sak for private og det offentlige, og ikke noe som bygdesamfunnet i fellesskap skulle engasjere seg i. Et tema som kom opp utenfor dagsorden var de eldres situasjon. Mange eldre kvidde seg for å måtte flytte fra bygda når de ble pleietrengende – etter litt kamp fikk bygda fem eldreboliger.

Hva skjedde så?: En ny WTO-avtale ble ratifisert. Dette endret vilkårene for landbruket radikalt. De fem melkeprodusentene ble til to samdrifter med 150 000 liter kvote hver. Flere sauebønder sluttet. De gårdbrukerne som sluttet, fikk tilbud om å selge jorda si til nabobrukene. Konesjonsgrensene var hevet, slik at det var markedet som bestemte prisen. Imidlertid mente mange at prisen for brukene var så dårlig, at de valgte å sitte med dem i påvente av at markedet skulle ta seg opp.

Omtrent samtidig med at WTO-avtalen ble ratifisert, måtte oppdrettsanlegget gi opp som resultat av konsolidering i bransjen.

Kommunen gikk inn en storkommune, og skolen i bygda ble lagt ned. Lærerne fikk tilbud om jobb på skolen i det tidligere kommunesenteret. En mindre, privat barnehage ble drevet i lokalene der det før hadde vært kommunal barnehage.

Disse næringsmessige endringene påvirket også det øvrige næringslivet. Butikken mistet kunder, det samme gjorde småvirksomheter som hadde servet øvrig næringsliv.

Noen lyspunkter fantes imidlertid, men disse ble ikke utnyttet slik de kunne blitt. Det handlet delvis om hytter, delvis om opplevelsesturisme. Et lokalt tømmerfirma søkte om å få kjøpe to av de minste brukene, for så å bygge de ut som hytteområder. Etter mye om og men, ble det gitt tillatelse til å bygge ut kulturbeitedelen av brukene. Den dyrka marka ble tilleggsjord til et annet bruk. Tallet på hytter ble dermed kraftig redusert, men firmaet kunne likevel utvide arbeidsstokken og ta inn 2-3 lærlinger som senere ble fast ansatte.

En utenbygds forretningskvinne med røtter i bygda fikk leie bygg og infrastruktur i det gamle oppdrettsanlegget. Hun hadde planer om en turistvirksomhet bestående av et "lakselott" med servering og overnatting, kombinert med laksefiske i elva i sommersesongen og fiske av oppdrettslaks i kummer utenom sesongen. Prosjektet strandet på at hun bare fikk leie fiskeretten av de bøndene som fortsatt drev gårdsbruket sitt. De andre, som ikke lenger bodde der, ville ha denne retten for seg selv.

Det store prosjektet som strandet, og som kunne ha gitt mange arbeidsplasser, handlet om kulturbasert næringsutvikling. Et større utenlandsk firma hadde hørt om stedets egenskaper som hadde trukket malere dit i generasjoner. Firmaet ville sette opp et kunstsenter med et par verdifulle impersjonistmalerier som trekkplaster, og ellers ha rom for mobile utstillinger. Det

skulle også være tilbud om kurs og servering for folk som ville skaffe seg kunnskaper om malerkunsten. En ville sette opp to bygg med til sammen 60 sengeplasser.

Imidlertid ble det strid om den planlagte plasseringen. Området hadde alltid vært fellesbeite, og bønder som fremdeles drev ville fortsatt nytte det til dette. De fleste i bygda som bodde i byggefeltet ville ha prosjektet, med arbeidsplasser som argument. Kommunen støttet prosjektet, og ville ekspropriere grunn samt gi 2 millioner fra næringsfondet. Avgjørelsen ble imidlertid anket inn til Miljøverndepartementet som vendte tommelen ned. Senteret ville virke skjemmende på det nærliggende urskogområdet.

Samtidig fortsatte ungdommen å flytte ut. Ungdomsboligene hadde stor gjennomtrekk. Mange måtte flytte ut for å finne arbeid, noen reiste ut for å studere. Det ble mindre organiserte aktiviteter etter hvert som befolkningsgrunnet ble mindre. Det ble mer vanlig å reise inn til kommunesenteret for aktiviteter som kino, kafe og kulturarrangementer.

2020

I 2020 er bygda mye endret. Det første som slår en, er at landskapet er forandret. Kulturlandskapet er gjengrodd på de mindre og uveisomme slåtteteigene, samt på kulturbeitene. På de jordene som fortsatt er i drift, er teigene slått sammen og mange steingjerder er fjernet. Beitet der det for noen år siden var planlagt kunstsenter, er ikke lenger i bruk, og er i ferd med å gro igjen. Bare en gård er i drift med melkeproduksjon, denne har en kvote på 270 000 liter. Det er også en sauebonde igjen i bygda, han overlever på interessen og viljen til tross for dårlig økonomi. Som han sier, han tar ett år av gangen.

Driftsbygningene på de gårdene som ikke lenger er i drift, forfaller mange steder.

Befolkningen blir stadig eldre. De fleste som er yrkesaktive, pendler ut av bygda på jobb. Unntaket er de som er i pleie- og omsorgstjenesten.

Om sommeren våkner imidlertid bygda til nytt liv. Det blir lys i glasa i de gamle våningshusene på gårdene, og i hyttene. Butikken, som nå er nedlagt for helårsdrift, er åpen i sesongen. Det er mye båtliv. Mange kommer tilbake for å oppleve noe av barndommens bygd. Bygda har blitt en sommerbygd.

Hva gikk galt?:

Kanskje tenkte bygda for kort den gangen de sto ”på kanten av stupet”. Vel og bra med sosiale tiltak, men de tok ikke tak i det viktige spørsmålet om arbeidsplasser.

Når så muligheten for arbeidsplasser kom, dro ikke bygda i samme retning. Skiftende allianser var for og i mot tiltak, enden på visa var at det ikke ble noe av noe.

1.2 Anti-Jantebygda

2005:

Anti- Jantebygda ligger utenfor allfarvei. Bygda ligger så langt fra byer og større tettsteder at den må oppfattes som et eget sted som selv må sørge for å overleve.

Bygda er kjent for vakker natur, og innbyggerne er glade i og stolte av naturen sin. Ingen i bygda ser imidlertid et kommersielt potensial i naturen. Bygda er også kjent for sine tradisjoner innen folkemusikk, (kunst)håndverk og tradisjonsmat.

Bygda gir et velholdt inntrykk, men sentrum er grått og kjedelig med eldre bygningsmasse.

En av innbyggerne, som er kreativ kunstner, har investert i bygninger hvor han med tiden vil starte et kunstnersenter. Han jobber med å tiltrekke seg flere kunstnere som kan arbeide, arrangere kunstutstillinger og drive utvalg i bygda.

Det er også andre gryende forsøk på nyskaping. I byggefeltet kommer det stadig nye hus. I sentrum bygger en lokal eiendomsutvikler et tun med butikker, eldreboliger og kafe/pub. Denne entreprenøren har overtalt en del lokale personer til å starte opp aktiviteter i lokalene. Selv tenker de idealistisk – de vil skape samlingspunkter i bygda, og rasjonelt – de vil opparbeide kapital slik at de kan leve av arbeidet og investere i nye prosjekter i lokalmiljøet. De er i ferd med å danne et miljø og en kultur for investering, nyetablering og arbeid.

Det bor ca. 800 mennesker i bygda. Folketallet har gått ned de siste 20 årene, og aldersfordelingen har blitt skjev med relativt sett mange eldre. Men de siste 4-5 årene har trenden snudd forsiktig og flere unge familier har flyttet til. De fleste med en eller annen form for tilknytning til bygda. De jobber med undervisning og driver ulike næringsaktiviteter. Men det krever kreativitet, innsats og tilpasningsdyktighet for å få jobb her.

Rundt om i bygda ligger det spredt hyttebebyggelse. Hyttene brukes ofte, spesielt i sommerhalvåret. Mange nye hytter er under bygging. Dette er høystandardhytter for helårsbruk. Noen hytter er investeringsobjekter for lokale folk og kommer til å bli brukt til utleie. I pakken som den lokale entreprenøren tilbyr, får kjøperne også tilbud om vaktmestertjenester som innebærer tilkjørsel av ved, vedlikehold, oppvarming, innkjøp og tilsyn.

Av arbeidsplassene i bygda, er ca 10% knyttet til landbruket, 1/3 jobber innen handel og servicenæringer, drøyt halvparten er sysselsatt innen offentlig forvaltning og tjenesteyting.

Til tross for at det hersker en viss optimisme, har mange arbeidsplasser blitt nedlagt i løpet av de siste tiårene. Møbelprodusenten måtte gi seg, sagbruket ble nedlagt, og gårder blir stadig forpaktet bort og slått sammen.

Optimismen kom med en kameratgjeng som feiret 10-årsjubileum for avgang for folkehøyskolen. En av disse var eiendomsutvikleren/entreprenøren. Disse forsto hva som var i ferd med å skje, og bestemte seg for å forsøke å dra i gang ny aktivitet her. Et viktig grep ble en åpen idedugnad som overraskende gav kjempeoppslutning både fra lokale og utenbygds folk. Kameratgjengen inviterte kontakter og investorer til bygda for å vise hva den hadde å by på innenfor naturliv, ledige bygninger på gårdsbruk og kontorlandskapet som var under bygging. Det kom inn mange forslag fra enkeltpersoner og grupperinger som ble evaluert av profesjonelle medlemmer av ideverkstedet. Kommunen gjør sitt beste for å hjelpe folk med å stable bedrifter på beina. Interimsstyret for næringsforeningen gjør en kjempejobb med å skaffe finansiering, offentlige støttemidler og legge strategier. Aller viktigst er nok den anstrengelsen folk gjør for å skape liv i bygda.

Den yngre generasjon på tre gårdsbruk har gått sammen om å drive melkeproduksjon i samdrift. Samtidig har de pusset opp tomme boliger på gårdene. Disse blir leid ut til turister og korttidsboende. I det største huset, er det i tillegg laget storkjøkken med spisestue. Maten

er en blanding av tradisjonsmat og helt nye impulser – blant annet fra en pakistansk pike som har heltidsstilling her.

At noen får det til, inspirerer andre. Imidlertid har bygda det problemet at til tross for bred kompetanse på ulike felter, greier de ikke å realisere kompetansen i foretak som er rettet mot større markeder.

Tankene til nøkkelpersonene som driver utviklingen i bygda er imidlertid å utvikle et totalkonsept for bygda. De ønsker å markedsføre tilbud om helger med jakt og fiske, ”rolige helger på landet” i behagelige omgivelser, vennsammenkomster, teambuilding etc.

Bygda har en lokal butikk, og i denne handler om lag halvparten av befolkningen. Kjøpemannen har i en markedsundersøkelse funnet ut at det er grunnlag for å bygge ut butikken. De fleste vil gjerne handle lokalt, men krever godt utvalg.

Bygdas skole får stadig flere elever, og den privat drevne barnehagen likeså. Det er også en folkehøyskole i bygda, og dette gjør at det er mange ungdommer mellom 17-23 år som bor i bygda for en kortere periode.

Bygda har et smalt, men godt fritidstilbud for de som er under 12 år. Stort sett er det idrettsforeningen som rekrutterer. For eldre ungdom er det ikke organiserte aktiviteter, men de fleste er interesserte i natur og friluftsliv, og arrangerer turer sammen. Mange er ivrige i jakt og fiske og turgåing på ski om vinteren.

Flere unge er i ferd med å bryte med etablerte tradisjoner som de eldre har grunnlagt og forsvart. De vil ikke i like stor grad som de eldre delta i dugnader, korpset eller fester på samfunnshuset. De vil ha et sosialt liv, men ikke på fellesskapets betingelser. De vil arrangere aktiviteter, men innenfor sitt eget interessefelt.

Historien fra 2005 – sett fra 2020:

Bygda bærer i perioden fra 2005 preg av jevn endring og utbygging. Kunstnersenteret ble etablert med flere kunstnere. Det ble gjennomført et kulturvandringsprosjekt i bygda som resulterte i et bygdenært nett av turstier. Grunneierne gikk sammen om å kommersialisere bruken av utmarka ved å ta parkeringsavgifter og avgift for å nytte turstinettet. Kulturlandskapet er velpleiet som et resultat av at grunneierne gikk sammen for å øke bevisstheten rundt verdien av det arbeidet de gjør.

Ettersom bygda hadde både næringslokaler og boliger, kom det stadig interesserte innflyttere med nye ideer til stedet. To eksempler er et par som driver alternative behandlingsmetoder, og en internetbutikk for barneklær som også etablerer et utsalg. Vaktmestertjenesten har blitt utviklet videre, og fører til at bygda får kompetanse av de fleste typer håndverkere. Når folk vet at det blir gjort skikkelig arbeid, er det også villige til å betale bra for det.

Det som er spennende med tilflyttingen, er at det er en langsom økning av mennesker i aldersgruppen 25-35 år. Veksten kom etter at en del voksne unge med høy utdanning valgte å flytte tilbake til bygda. Det finnes mange arbeidsplasser, også for kvinner. Et eksempel er to unge, kvinnelige gründere som har kontorfellesskap og jobber i virtuelt nettverk og på internasjonale markeder samtidig som de bygger opp sine egne selvstendige bedrifter.

Mange av de unge er single som lever et ”jet-set” liv med impulsive utenlandsreiser, selskapelighet og vennskapsbånd som virker rare for de eldre i bygda. Selv synes de unge at bygdelivet med kombinasjonen fleksibel arbeidsplass, billig bolig, noen få nære venner og kolleger samt masse muligheter for friluftaktiviteter er en fin kontrast til de urbane aktivitetene. Men de planlegger altså ikke barn med det første, og det gjør at barnetallet er mindre enn man kunne forvente.

Landbruket har i perioden gått i ulike retninger. Det har blitt færre bruk med tradisjonell drift, men fortsatt bor det folk i de fleste husene. Noen gårdsbruk tilbyr bevertning og overnatting. Særlig de unge i bygda er flittige brukere av serveringstilbudene, og støtter opp om dem ved å reklamere og anbefale stedene til venner og slektninger som kommer på besøk. Overnattingstilbudet er populært, og tilbyr høy standard. Gårdbrukerne er blitt flinke til å samarbeide, arrangere seminarer, reise på studietur – kort sagt hente inspirasjon hos hverandre. Den økte sosiale kontakten har muligens sammenheng med at det har blitt flere kvinnelige, yngre gårdbrukere.

2020:

I 2020 har Anti-Jantebygda definitivt kastet bygdedyret på dør. Individualisme har hentet fram en ny kollektivism: Man tar det beste i den enkelte og det beste fra fellesskapet. Bygdefolket surfer på en bølge av kollektiv kreativitet, motiverer hverandre til å starte næringsvirksomhet.

Bygda ligger fortsatt vanskelig tilgjengelig, det kreves planlegging for at man skal ta turen innom. Et argument for å trekke folk, er den storslåtte naturen. Bygda er velpleid, godt planlagt og utnytter og tjener penger på sitt turstinett.

Landbruket er ikke lenger den bærende næringen i bygda, de fleste gårdene er organisert i samdrifter, og de fleste bøndene driver en eller annen form for tilleggsnæring. Gårdsfamiliene har på grunn av samarbeidet tid og rom til å drive med andre aktiviteter utenom gårdsbruket – noen uttaler endog at de føler at bygda har kommet ut av ”landbrukets skygge”. En del driver småskala foredling som tilleggsnæring etter at mange av gårdsbrukene for 10-15 år siden hev seg på ”landbruk pluss”-satsingen. Folk kommer og spiser og overnatter på gårdene, stadig flere er stamgjester.

Bygda har en næringskultur der de støtter opp om, benytter seg av, og anbefaler hverandre.

Innen annen næringsvirksomhet har håndverkertradisjonene i bygda utviklet seg til en satsning på moderne design. En liten møbelbedrift produserer møbler designet av lokale krefter for et betalingsvillig marked. Mange kommer langveisfra til bygda for å få en totalopplevelse: Mat, drikke, kikke og kjøpe, overnatting, naturopplevelser, stillhet og kultur. Et trekkplaster er et ”stillhetens tempel”, og bygget er plassert øde til, 20 minutters fottur fra sentrum.

Bygda har fått flere innvandrere som jobber både i landbruket, på møbelfabrikken og som lærere. Innvandrerne har blitt godt mottatt, og har raskt blitt integrert både i arbeidsliv og fritidsaktiviteter.

Bygda har imidlertid vært noe splittet i perioden fra årtusenskiftet og fram mot 2020. Skillet går mellom eldre og yngre generasjoner. Det er klare motkrefter til den utviklingen som bygda har vært gjennom. De eldre er skeptiske både til nyinnflyttere og til de som gjør sine forretninger godt. Imidlertid har ikke slike holdninger fått lov til å herske, og nyorienteringen har på mange måter vunnet.

Hva kunne ha gått galt?

Dette ”solskinns-scenariet” kan være truet av flere faktorer. Det som kanskje hadde vært mest kritisk, var dersom sentrale enkeltpersoner ikke hadde vært til stede, eller dersom disse hadde droppet ut på et kritisk punkt.

Satsningen som bygda bestemte seg for å gjøre, kunne også ha slått helt feil. Design, opplevelsesturisme og fleksible arbeidsløsninger kunne blitt ”ut”.

Offentlige styringsmakter kunne også ha stukket kjepper i hjulene ved å legge ned de politiske virkemidlene rettet mot alternativ næringsproduksjon i landbruket.

En forutsetning for at grunneierne kan ta penger for bruk av turstinettet, er at regelverket rundt allemannsretten blir endret slik at det blir anledning til å kommersialisere ferdsel. Det kan også hende at de unge generasjonenes åpne holdninger til utvikling og nyskaping ikke fikk gjennomslag i dette samfunnet. Til slutt: Selv om man etablerer arbeidsplasser for alle utdanningsgrupper i en bygd, er det ikke sikkert at man klarer å konkurrere om arbeidskrafta. Legedekningen i distriktene kan være et eksempel på at det er vanskelig å trekke til seg personell, selv om jobbene er der.

1.3 Hva forteller disse historiene?

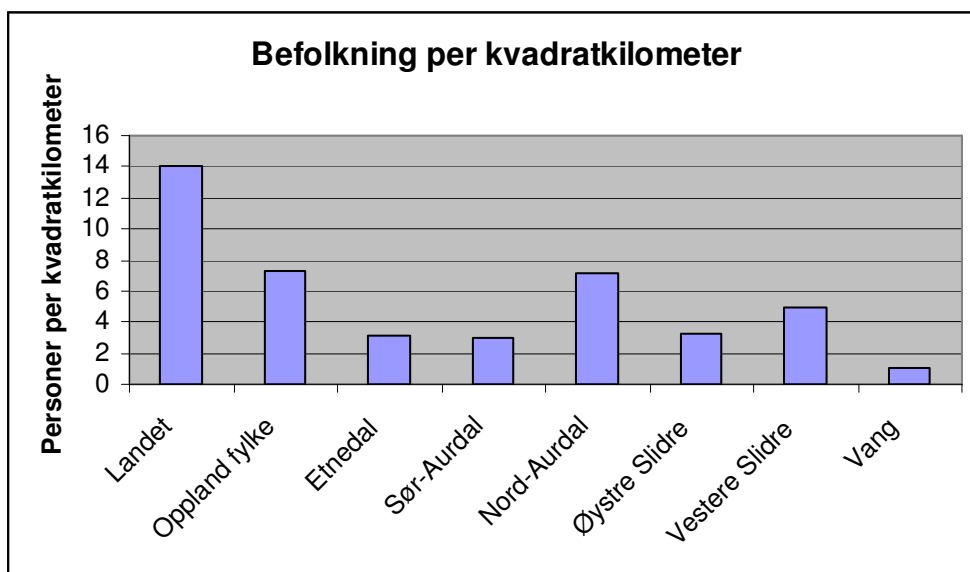
Kort oppsummert kan man beskrive Motvindbygda med kjennetegnene: Exit Landbruk, Tapt næringsprofil, Demografisk fortapt. Anti-Jantebygda kan beskrives med kjennetegnene: Fornyet landbruk, Ny næringsprofil/småskala, Demografisk pluss.

Hva slags type ”bygd” er så Etnedal kommune? Det er klart at bygdetyperne som er presentert her, er stereotype. Man kan ikke uten videre si at Etnedal tilhører den ene eller den andre kategorien. Spørsmålet er mer hva vi ligger nærmest, hva er vi mest av?

Målet må i alle fall være at man er mest mulig Anti-Jante. Poenget da er samarbeid, dra tunge lass sammen, være åpne for nye næringer, støtte opp om hverandre ved å bruke hverandres tjenester i stedet for å kjøpe tjenester utenbygds, oppfordre hverandre til å skape noe og forsøke å lykkes, samtidig med at man unner andre at de lykkes.

2.0 ETNEDAL I DAG

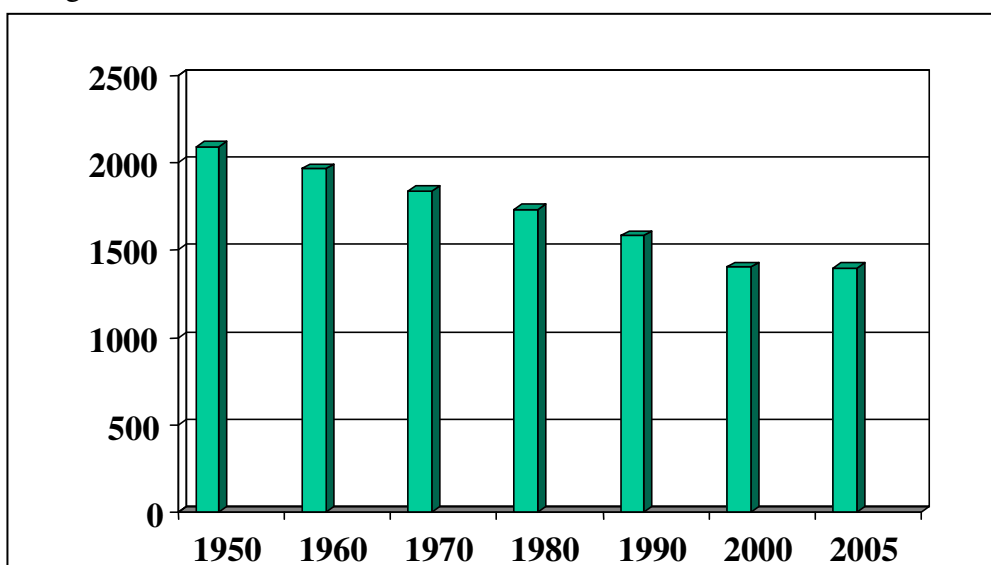
Etnedal kommune dekker et areal på 458 kvadratkilometer, og hadde 1389 innbyggere per 01.01.2006. Dette gjør Etnedal til den minste av kommunene i Valdres i utstrekning, litt mindre enn Vestre Slidre. Samtidig er Etnedal også minst i folketall, litt mindre enn Vang. Befolkningstettheten (folketall per kvadratkilometer) ligger på 3,1. Dette er på linje med Sør-Aurdal og Øystre Slidre, høyere enn Vang, og mindre enn Nord-Aurdal og Vestre Slidre. Fylkesgjennomsnittet for Oppland er på 7,3 personer per kvadratkilometer, mens landsgjennomsnittet er på 14,1. Figur 2.1 viser sammenligningen.

Figur 2.1: Befolkning per kvadratkilometer areal

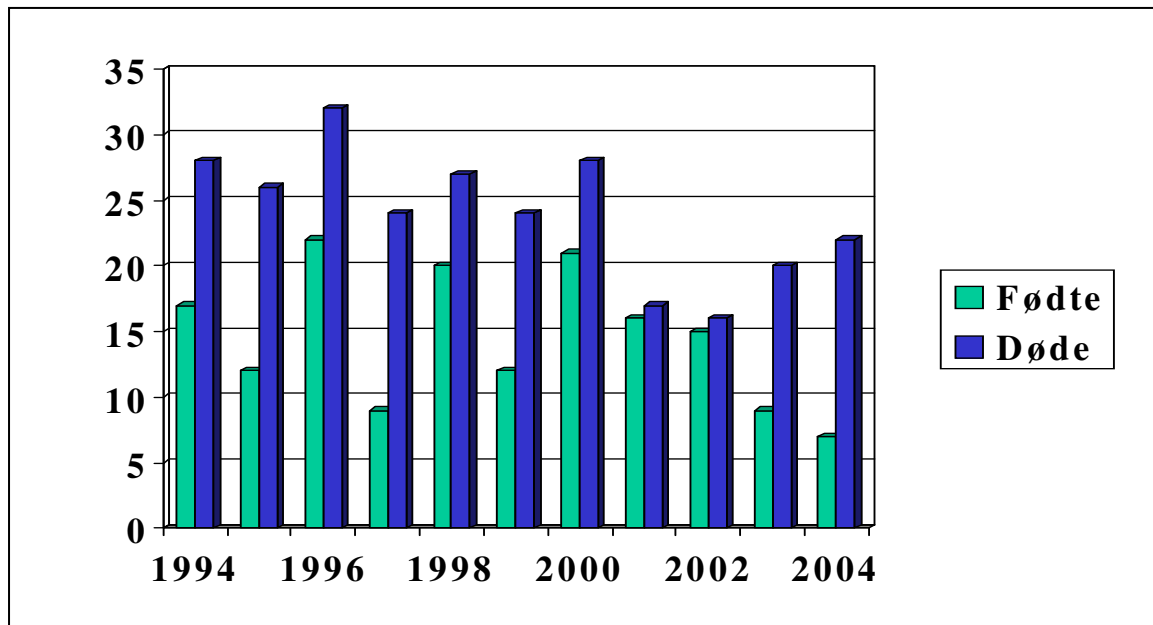
2.1 Utviklingen i folketall over tid

Etnedal kommune er inne i en nedadgående trend hva angår antall innbyggere. I 1950 var det snautt 2100 innbyggere i kommunen, og nå er det altså under 1400. Figur 2.2 viser utviklingen

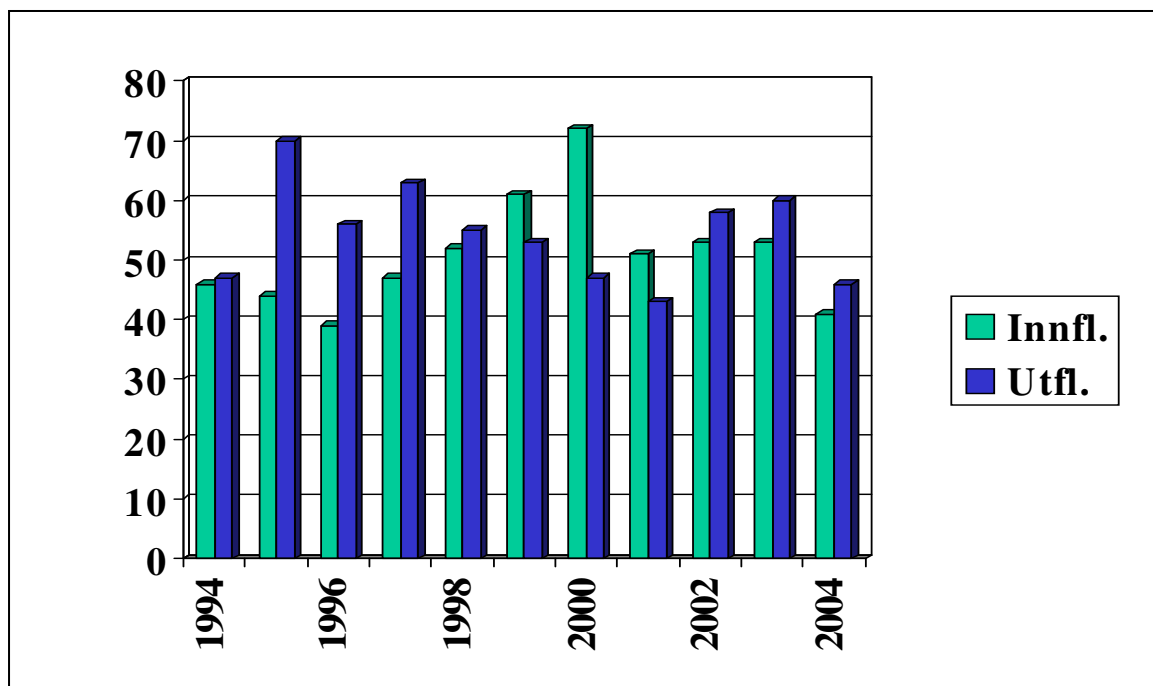
Figur 2.2: Folketallsutviklingen i Etnedal 1950-2005

Den negative folketallsutviklingen som kommunen opplever, har to mulige forklaringer. For det første er utviklingen i folketallet avhengig av hvor mange av innbyggerne i kommunen som dør i forhold til hvor mange som blir født, med andre ord "egenrekrutteringen". Denne henger selvsagt nært sammen med aldersfordelingen blant befolkningen (som vi skal se på senere). I Etnedal overstiger dødsraten fødselsraten med i snitt 10-15 personer de siste 10-12 år. Dette vises i figur 2.3

Figur 2.3: Antall fødte i forhold til antall døde i Etnedal 1994-2004

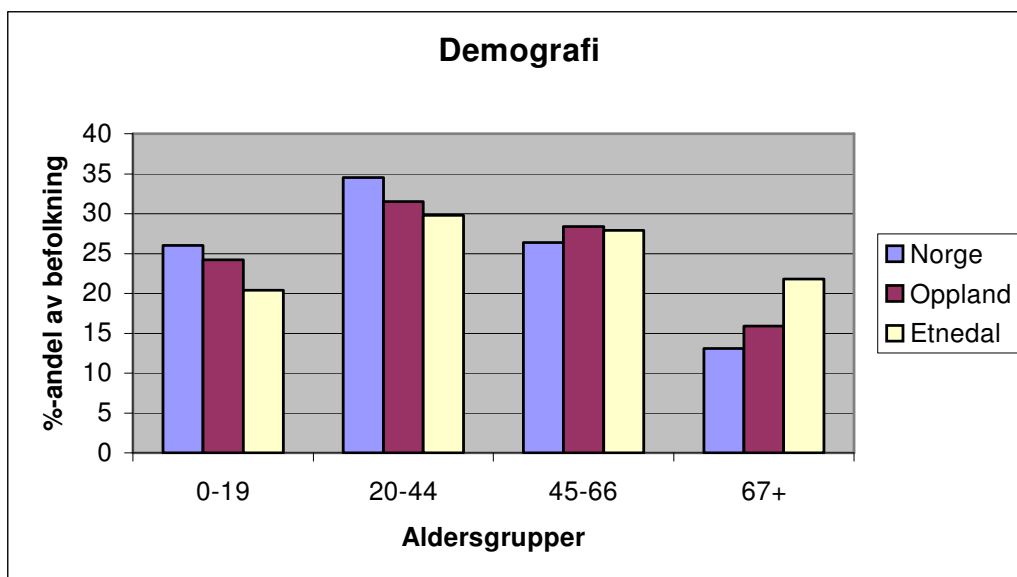
Det andre momentet som legger grunn for folketallsutviklingen, er forholdet mellom inn- og utflytting fra kommunen. Disse er i perioden ikke fullt så negative som forholdet fødte/døde, men trekker også noe i negativ retning. Figur 2.4 viser dette.

Figur 2.4: Antall innflyttere i forhold til antall utflyttere i Etnedal 1994-2004

2.2 Befolkningsstruktur – demografi og sysselsetting

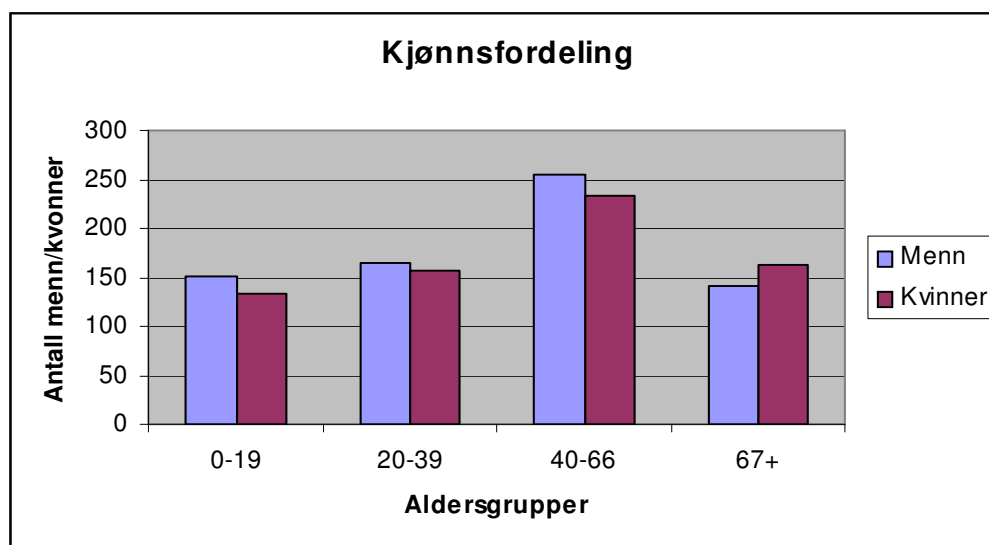
Etnedal har en noe skjev aldersfordeling med 22 % av befolkningen i aldersgruppen over 67 år. På landsbasis er denne andelen 13,1 %. I tillegg har Etnedal en litt større andel av befolkningen i aldersgruppen 45-66 år enn landsgjennomsnittet. Tilsvarende færre er det da i aldersgruppene fra 0 til 44 år. Dette beror enten på at fødselstallet har vært for lavt i mange år, eller at mange av de yngre velger å flytte ut. Det siste er mest trolig. Figur 2.5 viser denne sammenhengen:

Figur 2.5: Andel av befolkningen i ulike aldersgrupper

Kjønnfordelingen bør være noenlunde 50/50, særlig i aldersgruppene under 40 år som er eller kommer til å komme i alder da det er naturlig å få barn.

Her har også Etnedal en utfordring ved at det er færre kvinner enn menn i alle aldersgrupper, så nær som den over 67 år. Dette kvinneunderskuddet må da enten løses ved at flere menn enn kvinner flytter ut, eller ved flere kvinner enn menn flytter inn til kommunen. Figur 2.6 viser situasjonen.

Figur 2.6: Kjønnbalansen i ulike aldersgrupper

I følge folke- og boligtellings fra 2001, hadde Etnedal på dette tidspunktet 681 innbyggere mellom 16 og 74 år som var yrkesaktive. 453 av disse jobbet i bostedskommunen, mens 228 pendlet ut av Etnedal. Imidlertid pendlet 114 stykker inn, slik at til sammen 567 hadde sitt virke i Etnedal på dette tidspunktet. Netto utpendling blir dermed på 114.

Dette er vist i tabell 2.1 under:

Antall yrkesaktive som bor i kommunen	681
Antall som pendler ut av kommunen	228
Antall som pendler inn til kommunen	114
Sum antall personer som jobber i Etnedal	567

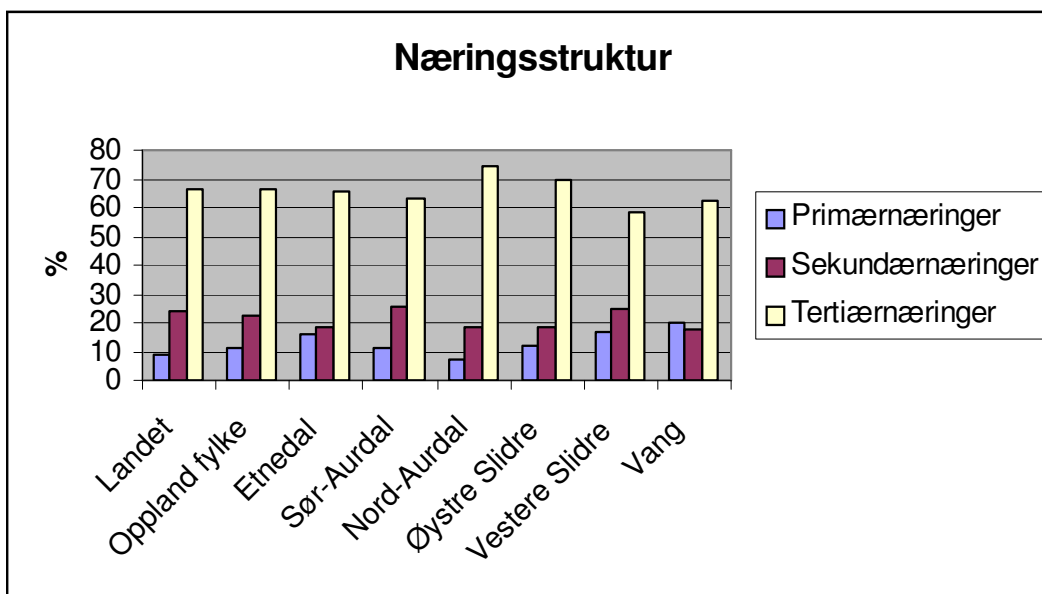
Tabell 2.1: Arbeidstakere i kommunen med inn/utpendling

Etnedal kommune sin beliggenhet midt mellom regionsentrene Fagernes og Dokka, samt nærheten til Gjøvik og Lillehammer, gjør at kommunens innbyggere har gode muligheter for å bo i kommunen, men jobbe i en rimelig pendleravstand.

2.3 Næringsstruktur i Etnedal

Næringsstrukturen i Etnedal er mye lik den vi finner i resten av Valdres bortsett fra Nord-Aurdal. Av de som jobber i Etnedal, jobber 20,8 % med jordbruk, skogbruk og fiske (primærnæringer), 14,9 % jobber innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet (sekundærnæringer), og 64,3 % jobber innenfor næringer som driver med tjenesteyting slik som turisme, kommunikasjon, rådgivning, undervisning, helse- og sosialtjenester og kommunal administrasjon (tertiærnæringer). I figur 2.7 sammenlignes fordelingen i Etnedal med de andre kommunene i Valdres, med Oppland fylke og med landet. Her er tallene basert på virket til innbyggerne i hver kommune (ikke justert for inn/utpendling), men forholdet kommer likevel fram.

Konklusjonen er entydig at Etnedal er en kommune hvor relativt sett mange har sitt virke i primærnæringene.

Figur 2.7: Næringsstrukturen i Etnedal sammenlignet med landet, Oppland og de andre Valdreskommunene

2.4 Jordbruket i Etnedal

Jordbruket er som vist en viktig næringsvei i Etnedal. Tall fra Statens landbruksforvaltning viser at til sammen drev kommunens gårdbrukere i 2005 et areal på til sammen 15 579 daa. Dette arealet fordelte seg som vist i tabell 2.2 under:

Vekst	Daa
Fulldyrka jord til slått og beite	11822
Overflatedyrka jord til slått og beite	661
Innmarksbeite	2875
Andre grovfôrvekster	128
Bygg	48
Havre	35
Brakklagt areal	10

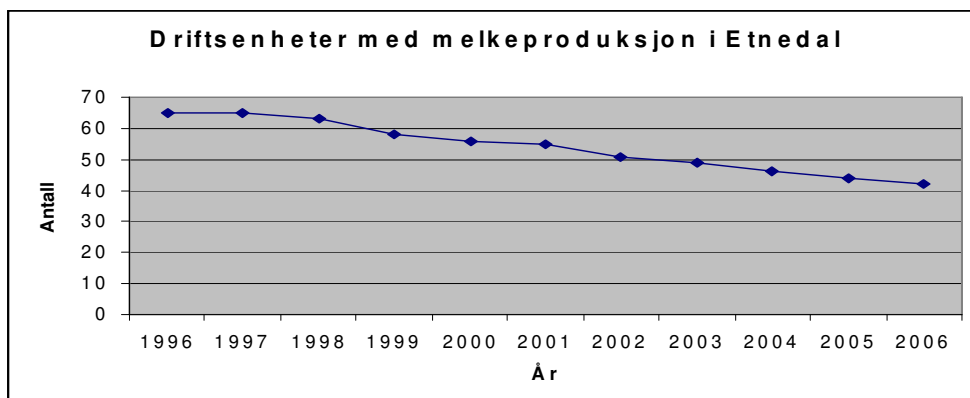
Tabell 2.2: Arealfordeling for jordbruket i Etnedal

Som vi ser, er det aller meste av jorden i kommunen disponert til grovfôrproduksjon. Dette er da heller ikke unaturlig ettersom jordbruksproduksjonen i Etnedal i hovedsak er basert på sauehold og på melkeproduksjon. Dette arealet forvaltes av 87 søkere om produksjonstilskudd. Dette betyr at hvert bruk i gjennomsnitt driver ca. 180 daa jord. Ved jordbrukstellinga i 1999, var det av et totalt jordbruksareal på 15 000 daa, 6 000 daa som var leiejord (I denne undersøkelsen er ikke innmarksbeite tatt med). Med andre ord var 1/3 av jorda leiejord på dette tidspunktet. Det er ikke grunn til å tro at andelen leiejord har blitt mindre med årene.

Av 87 foretak som søkte om produksjonstilskudd 31.07.05, driver 42 produsenter melkeproduksjon (samdrift regnet som ett foretak) og 26 driver med sau. I tillegg er det noen som driver med hester, og det finnes litt kjøttproduksjon på ammekyr. Alt i alt er det om lag 75 husdyrprodusenter i kommunen. I det følgende er det kun melkeproduksjon og sauehold som er behandlet ettersom det er disse to næringene som er dominerende.

2.4.1 Melkeproduksjon

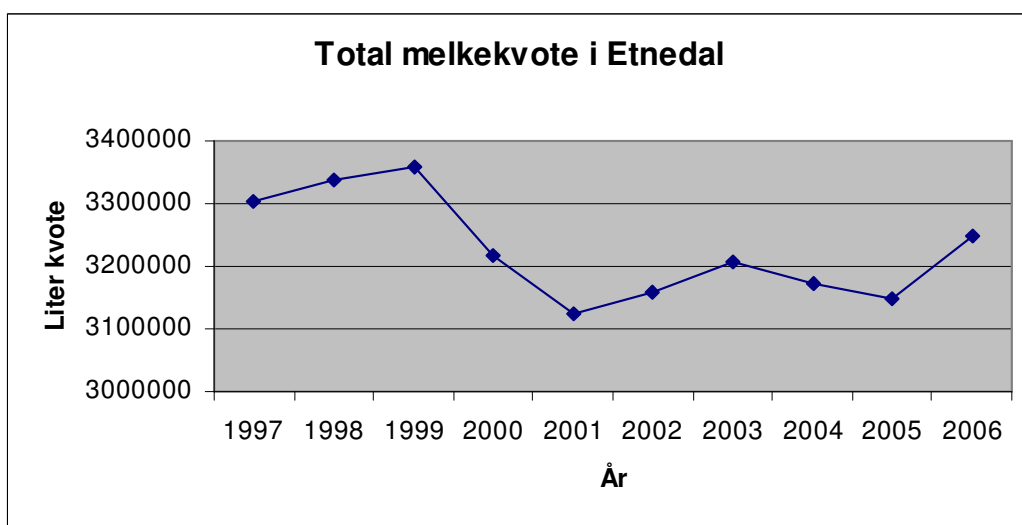
Etnedal hadde 42 driftsenheter som søkte om produksjonstilskudd til melkeproduksjon 31.07.2005. Av disse var det 7 samdrifter med to eller flere medlemmer. En driftsenhet produserer geitemelk, resten produserer kumelk Historisk så har antall driftsenheter gått stadig ned fra 63 i 1996. Figur 2.8 viser utviklingen i antall driftsenheter med melkeproduksjon.

Figur 2.8: Driftsenheter med melkeproduksjon i Etnedal

2.4.2 Melkekvoter

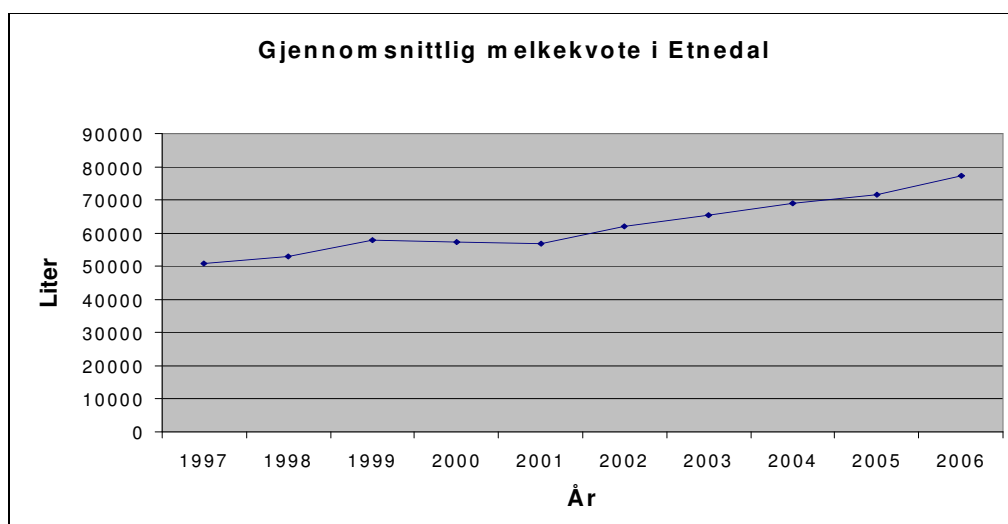
Melkeprodusentene i Etnedal har i 2006 en samlet melkekvote på knapt 3 250 000 liter. Ser vi tilbake, hadde kommunen 3 304 000 liter kvote i 1997, og 3 357 000 liter kvote i 1999. Førstehåndsverdien av denne melkeproduksjonen er 11-12 mill kroner. Det var et markert fall i kvote i kommunen mellom 1999 og 2001, men de senere årene har det stort sett blitt kjøpt mer kvote inn til kommunen enn det som er blitt solgt ut. Figur 2.9 viser utviklingen.

Figur 2.9: Total melkekvote i Etnedal

Kommunen har i flere år støttet kjøp av melkekvote økonomisk. Tilskuddet har variert mellom 20% og 58% av kjøpesummen.

Samlet sett må man kunne si at man i stor grad har greid å opprettholde melkeproduksjonen i Etnedal til tross for at relativt mange har sluttet som melkeprodusenter. Dette innebærer nødvendigvis at det har foregått en viss strukturrasjonalisering. Dette både ved at enkeltbruk har fått større produksjonsvolum, men også at stadig flere går inn i samdrift og driver felles melkeproduksjonen som en produsent. Figur 2.10 viser utviklingen i gjennomsnittskvote i Etnedal. Samdrifter er her regnet som en produsent.

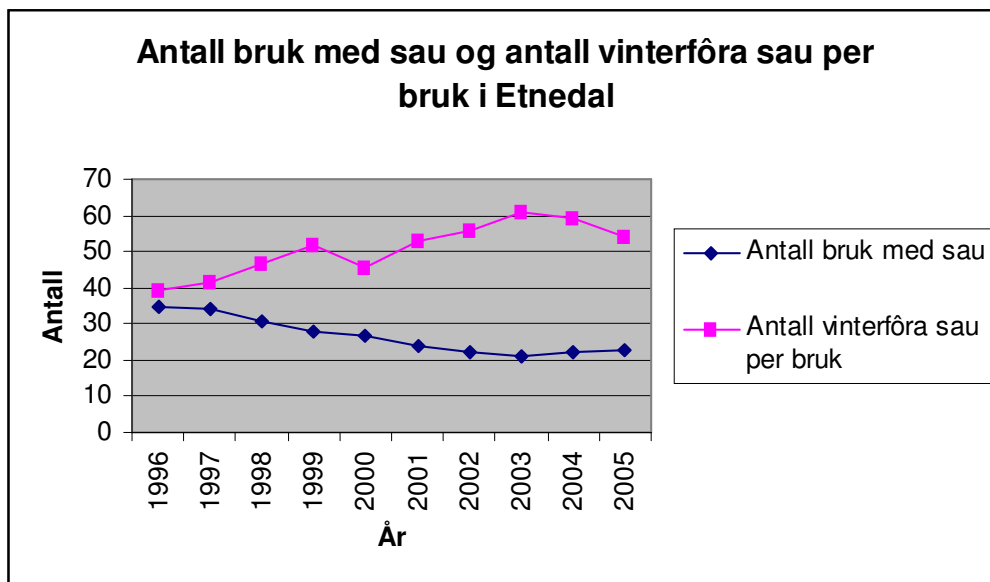
Figur 2.10: Gjennomsnittlig melkekvote for melkeprodusenter i Etnedal

Som vi ser, var gjennomsnittskvoten i 1997 på 51 000 liter, mens den i 2006 er på 77 000 liter. Dette innebærer en økning i gjennomsnittskvoten på 50%. Mye av denne økningen kommer av etableringen av samdrifter, og at en samdrift med sin kvote blir regnet som en produsent, men samtidig har mange brukere også kjøpt kvote.

Ser vi på gjennomsnittlig kvotemengde i Etnedal i forhold til i resten av Valdres, finner vi at dette er ganske likt. I forhold til resten av Oppland derimot, ligger Etnedal, og Valdres under ett, noe lavere. Ettersom samdrifter blir regnet som en enhet, vil kommuner der samdrifter er utbredt ha relativt sett høyere gjennomsnittskvoter enn kommuner der samdrifter ikke er så vanlig.

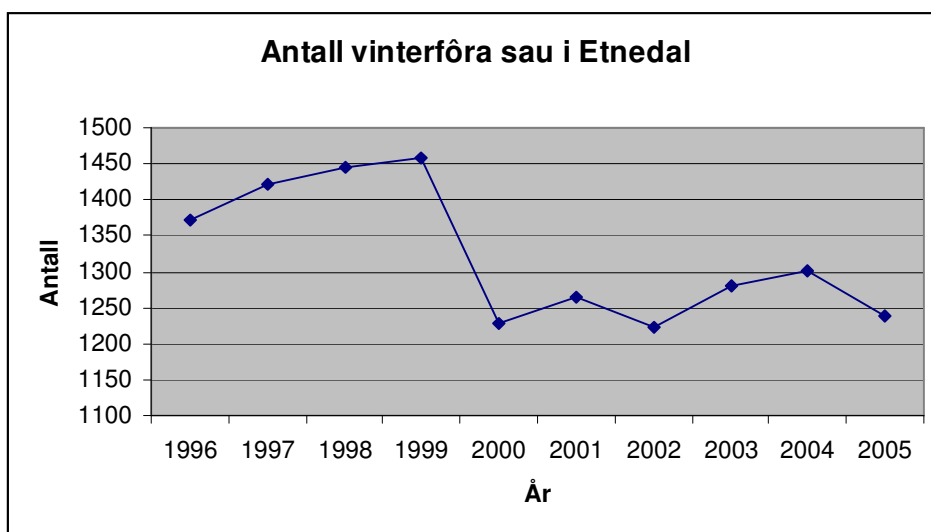
2.4.3 Sau

Ved nyttår 2005, var det 23 produsenter som hadde vinterfôra sauer i Etnedal. Siden 1996 har tallet gått ned fra 35. Det gjennomsnittlige antallet sauer som hver driftsenhet har, har imidlertid gått opp fra 39 i 1996 til 54 i 2005. Dette vises i figur 2.11.

Figur 2.11: Antall bruk med sau og gjennomsnittlig antall vinterfôra sau per bruk

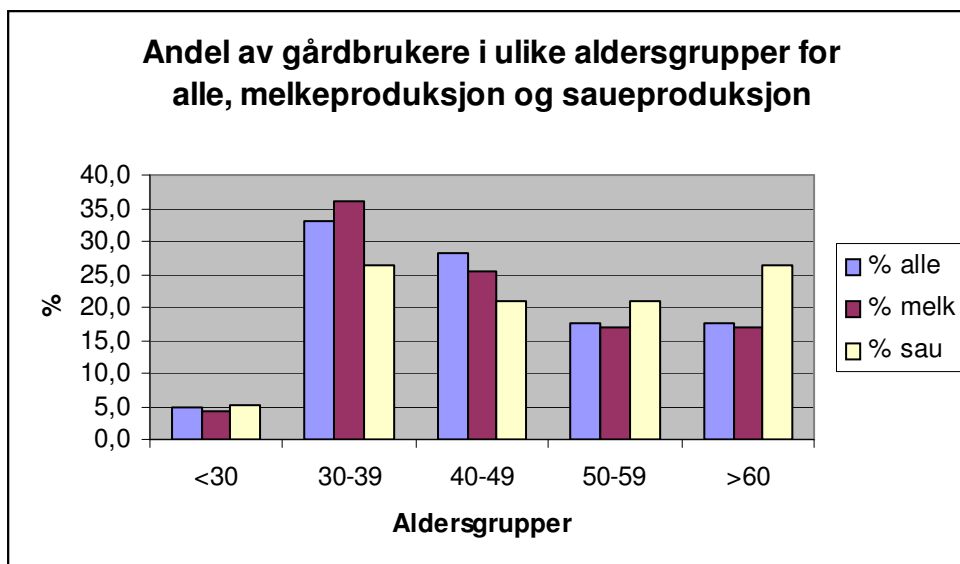
Totalt har antall vinterfôra sauer holdt seg relativt bra. I 1996 var det 1370 vinterfôra sauer i Etnedal, mens det i 2005 var 1250. Antallet har variert ganske mye i perioden fra vel 1450 i 1999 til 1220 i 2002. Dette kommer nok av at sauenæringen i praksis ikke har kvoter og produksjonsbegrensninger slik som melkeproduksjonen. Dette gjør at det er rom for nyetablering i næringen og at produsentene kan utnytte/bygge ut produksjonsapparatet sitt slik de vil. Figur 2.12 viser utviklingen.

Figur 2.12: Totalantall vinterfôra sau i Etnedal

2.4.4 Alderssammensetning

Alderssammensetningen i landbruket kan være en indikator på hvordan produksjonene og miljøene rundt vil utvikle seg framover. Ved en alt for stor overvekt av eldre brukere, vil sannsynligheten for at avviklingen blir stor i de nærmeste årene, være høy. Figur 2.13 viser hvordan aldersfordelingen mellom brukerne er innenfor produksjonene melkeproduksjon, sauehold og totalt sett for alle som søkte om produksjonstilskudd sommeren 2003.

Figur 2.13: Aldersfordeling av gårdbrukere for alle, og for produksjonene melk og sau

Som man ser ut av figuren, er det for gruppen der alle er inkludert, en overvekt av søkere som er i gruppen 30-39 år, samt mange i gruppen 40-49 år. Av melkeprodusentene ser en relativt større andel av dem til å være i gruppen 30-39 år. Det kan være et bra tegn for fremtidig melkeproduksjon at en så stor andel av produsentene er så unge. Men samtidig skal man ikke glemme at over 30% av melkeprodusentene er over 50 år. På 10-15 års sikt kommer det til å være generasjonsskifter på disse gårdene.

For de som holder sau, ser aldersfordelingen ut til å være en litt annen. Her er det mange eldre brukere. Nå skal det sies at materialet for denne gruppen er noe tynt (kun 19 observasjoner som ble klassifisert som "sauebrukere"). Men det kan også være en reell beskrivelse av situasjonen der det er pessimisme i næringa, samt at mange går over til sau de siste årene før de legger ned gårdsdriften. Saueholdet kan derfor i verste fall være et ledd i en avviklingsstrategi.

2.5 Skogbruk

Det dominerende trekk i landskapsbildet i Etnedal er skogen. Vi har granskog, furuskog og lauvskog, ensartede lauvskogområder med ett treslag og blandingskog.

Det skogbevokste arealet i kommunen er omlag 334.000 daa, dvs. 74% av totalarealet. Produktivt skogareal utgjør 53% av totalarealet. Et skogareal regnes som produktivt dersom det produserer mer enn 0,1 m³ trevirke pr. dekar og år. Det produktive skogarealet gir grunnlag for økonomisk skogproduksjon. Areal klassifisert som anna skogbevokst areal har også stor betydning ved at det gir vern til nedenforliggende skog og er viktige leveområder for ulike planter og dyr.

MARKSLAG	AREAL DAA	I %
Produktiv skog	242.000	53
Anna skogbevokst areal	94.000	21
Myr	55.000	12
Snaufjell	27.000	6
Vann	20.000	4
Jordbruksareal	15.000	3
Annet	5.000	1
Totalt areal	458.000	100

Tabell 2.3: Arealet fordelt etter markslag

I Etnedal har vi ingen skogområder som er vernet etter Naturvernloven, (nasjonalpark, landskapsvernområde eller skogreservat). Vi har imidlertid en ganske stor del av skogarealet vårt innen vernskog.

Skog som på grunn av sin beliggenhet opp mot fjellet har så vanskelige foryngelsesforhold eller så liten veksterlighet at den kan ødelegges ved mishandling eller feilaktig hogst kan legges ut til vernskog.

Hovedbegrunnelsen for utlegging av vernskog i Etnedal er arealenes beliggenhet opp mot fjellet. Her har vi vanskelige foryngelsesforhold og liten veksterlighet på grunn av kort veksttid og lav sommertemperatur. I fjellskogen er det dessuten høy frekvens av skadde trær grunnet snø, vind og annen klimapåvirkning. Skuddmodningen er ofte dårlig. Frostskader både i veksttida og i hvileperioden forekommer hyppig.

I hovedsak ligger vernskoggrensa mellom 800 - 860 m.o.h.. Den går lågest i sørøst og sørvest, i grensa mot Nordre Land og Sør-Aurdal. Høyest går vernskoggrensa i områder som grenser til Nord Aurdal.

Vernskogarealene	Areal daa	i %
Produktiv skog	90.000	38,5
Anna skogareal	70.000	30,0
Myr	50.000	21,3
Vann	6.000	2,5
Snaufjell	16.000	6,8
Annet	2.000	0,9
SUM	234.000	100

Tabell 2.4: Arealet i vernskogområdet fordelt etter markslag

2.5.1 Tilvekst

Tilveksten angir hvor mye skogen vokser i året og oppgis i kubikkmeter uten bark

HOGSTKLASSE	TILVEKST M ³
1 og 2 (ungskog)	3.000
3, 4 og 5 (produksjonsskog)	46.000
SUM	49.000

Tabell 2.5: Tilvekst og hogstklasser

2.5.2 Balansekvantum

Det hogstkvantum som det er mulig å avvirke hvert år inntil det kan økes permanent. En forutsetter et visst investeringsprogram i foryngelse, ungskogpleie og tynning.

Kvantumet oppgis vanligvis som bruttokvantum, dvs. at en må redusere for topp, avfall m.v. for å komme fram til nyttbart volum. Vanligvis må en redusere med ca. 8%.

Balansekvantumsberegninger etter områdetaksten viser følgende:

BRUTTO BALANSEKVANTUM M ³	REDUKSJON FOR TOPP OG AVFALL 8%	NETTO BALANSEKVANTUM M ³
49.000	4.000	45.000

Det høyeste kvantumet vi kan avvirke pr. år er **45.000 m³**, uten at vi seinere må redusere avvirkningen. Vi skal seinere se at det aldri har vært avvirket tilnærmedesvis dette kvantumet fra våre skoger i moderne tid. I mange tiår har det foregått en oppsporing av trekapital. Skogene i Etnedal har sannsynligvis aldri vært mer virkesrike enn de er i dag. Ressursgrunlaget er tilstede for et høyere uttak.

2.5.3 Avvirkningsnivå

Alt tømmer som avvirket til salg registreres hvert år i forbindelse med innrapportering og trekk av skogavgift. Vi har derfor god oversikt over årlig avvirkningskvantum til salg, men mangler oversikt over kvantum tatt ut av skogen til husbehovsvirke og ved.

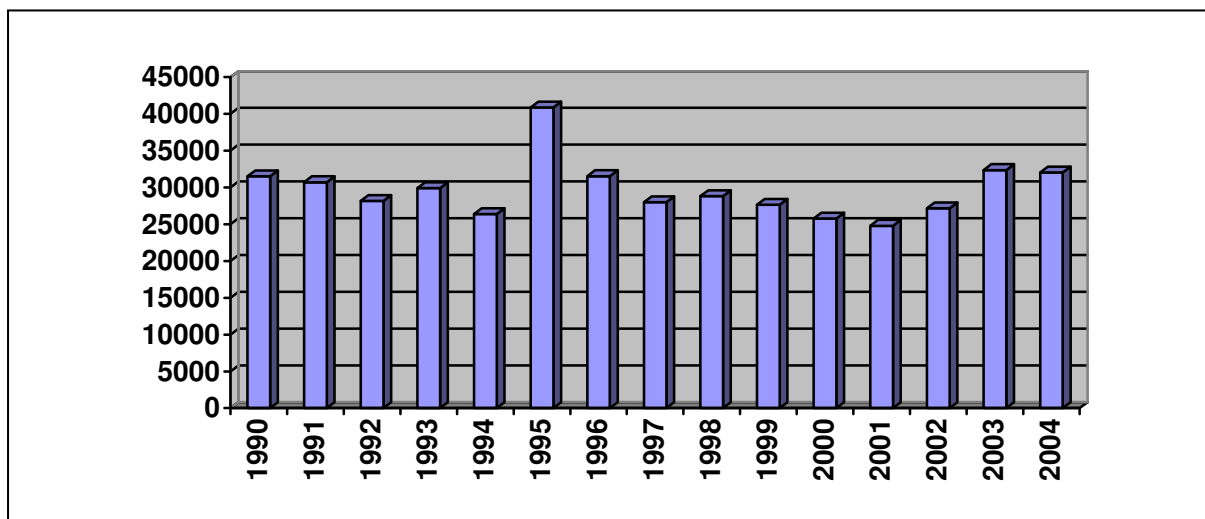

Fig. 2.14: Avvirking av tømmer til salg 1985-2000.

Oversikten viser at avvirkingen varierer en god del over tid. Hovedårsaken til variasjonen kan forklares med variasjon i tømmerprisene. Gjennomsnittsavvirkingen til salg i perioden 1990-2004 er ca. **30.000 m³** pr. år. Det foregår naturligvis en avvirking som går til husbehovsvirke og ved, men dette kvantumet har vi ikke oversikt over. Grovt kan dette anslås til 2.500 m³ pr. år.

Dette betyr at ressursgrunnet i skogen ikke blir utnyttet optimalt.

Vi har en underavvirking på ca. 13.000 m³ pr. år i forhold til beregnet netto balansekvantum. Det er med andre ord en utnyttelsesgrad på 70%.

En økning i avvirkingen på 13.000 m³ representerer en arbeidsmengde på ca. 10 årsverk dersom arbeidet utføres etter motormanuelle metoder.

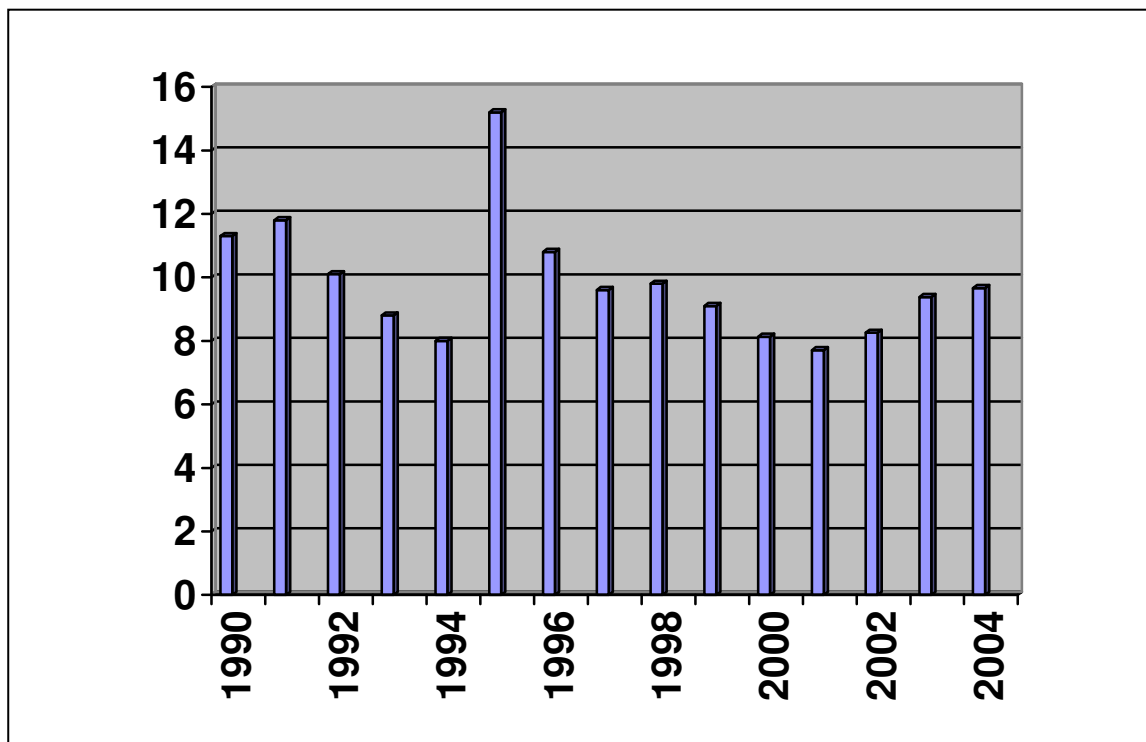

Fig. 2.15: Verdien av avvirking til salg 1990-2005, millioner kroner

2.5.4 Foryngelse av skogen

Mesteparten av hogstkvantumet som tas ut av skogen skjer i form av snauhogst. Med det avvirkningsnivået vi har idag vil det hvert år bli snauhogget et areal på ca. 2.200 daa. Dette gir en foryngelsesprosent på 0,9. Det vil si at det vil gå gjennomsnittlig 111 år mellom hver skoggenerasjon.

Dersom vi skal forynge 2.200 daa ved skogplanting vil det årlig måtte settes ut ca. 275.000 skogplanter. Dette tallet må nok reduseres noe på grunn av naturlig foryngelse på en del marktyper, spesielt der vi skal forynge med furu. Figuren nedenfor viser årlig utsatte planter i perioden 1990-2004.

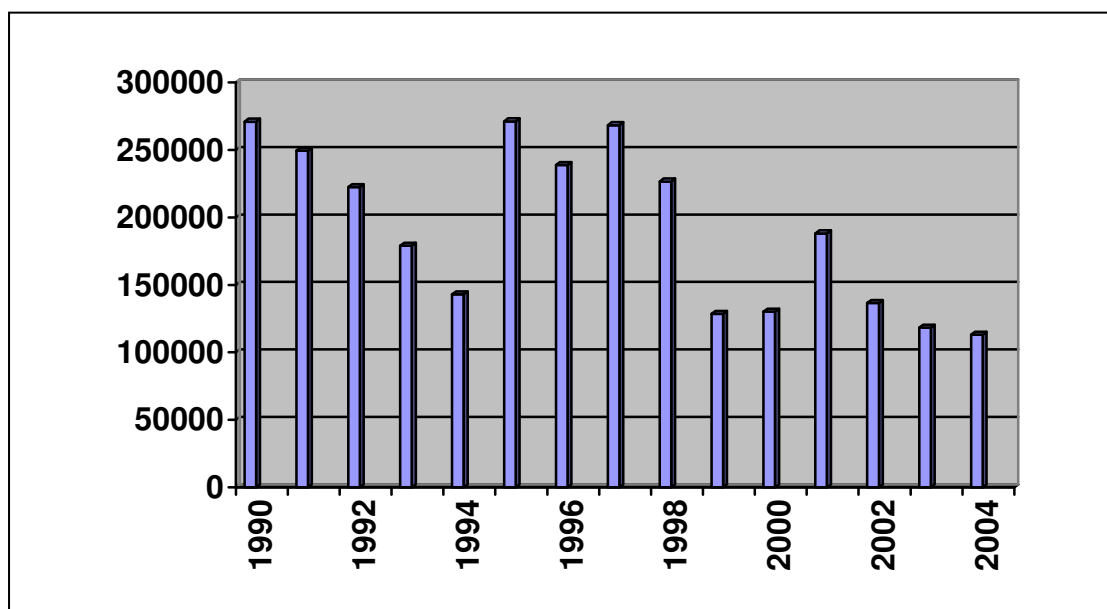

Fig. 2.16: Skogplanting utført i perioden 1990-2004, antall planter.

Aktiviteten innen skogplanting har variert noe, men vist en klar synkende tendens de siste tre år. Antall utsatte planter følger samme mønster som avvirkningstallene som naturlig er. Ut fra en totalvurdering har det vært brukbar aktivitet, men dersom de lave plantetallene holder seg framover er det bekymringsfullt.

2.5.5 Ungskogpleie

Er et viktig arbeid med tanke på framtidsskog med riktig treslag og riktig tetthet. Omfanget av dette arbeidet framgår av tabellen nedenfor. Det er store variasjoner fra år til år og med en synkende tendens de senere år. Innsatsen på dette felt må økes for å få kvalitetsskog i framtida.

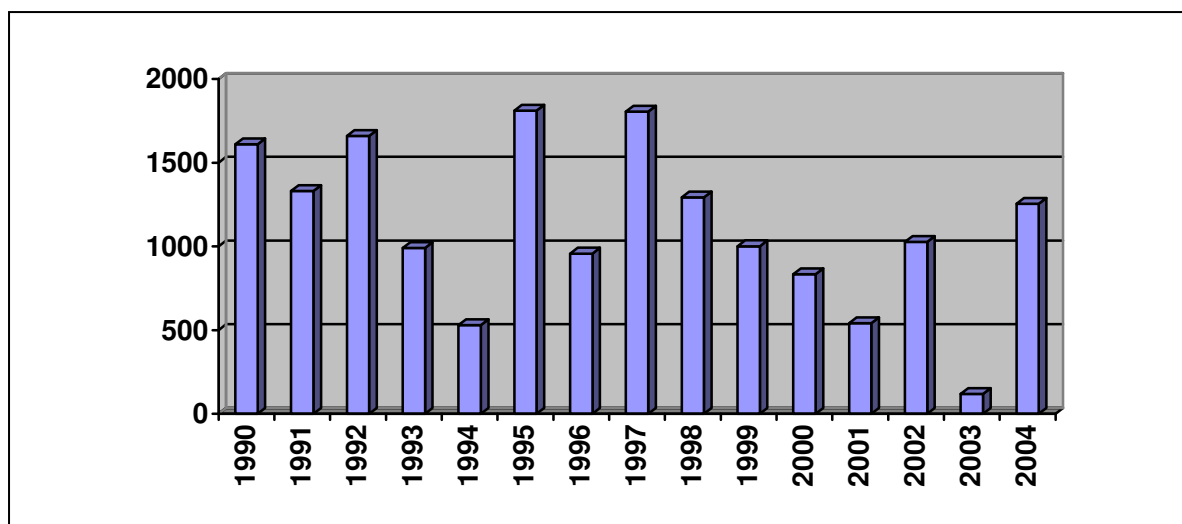

Fig. 2.17: Utført ungskogpleie. Areal i dekar.

2.5.6 Foredling av skogsvirke lokalt

Avvirkningskvantum til salg fra skogen i Etnedal ligger i gjennomsnitt på ca. 30.000 m³. Fordelingen av kvantumet på ulike tømmerstortimenter er som følger:

SORTIMENT	SKUR-TØMMER GRAN	SKUR-TØMMER FURU	MASSE-VIRKE GRAN	MASSE-VIRKE FURU	MASSE-VIRKE LAUV
M³	14700	1700	13000	500	100
%-ANDEL	49	5,7	43,2	1,8	0,3

Tabell 2.6: Gjennomsnittlig hogstkvantum til salg fordelt på sortimenter.

Skurtømmer fra Etnedal selges hovedsakelig til sagbruk utenom kommunen.

Det er registrert følgende antall gardssager i Etnedal:

I regelmessig bruk	Brukes sjelden	Ikke i bruk	Totalt
9	5	4	18

Tabell. 2.7: Oversikt over gardssager

Kvantumet som foredles på disse sagene har vi ingen oppgave over, men et anslag tilsier et årlig foredlet kvantum på ca. 500 - 1000 m³ tømmer årlig. To av gardssagene har i tillegg installert høvel for justering av bygningslast og høvling av paneler. Disse har leveranser til lokal trelastforhandler eller direkte til hytte-, og husbyggere. Ett mindre sagbruk har spesialisert seg på produksjon av høvellast basert hovedsakelig på innkjøpt trelast.

Produksjon og salg av ved drives i liten målestokk. Mange husstander har ved som hovedoppvarming, men vedforsyningen skaffes hovedsakelig til veie ved sjøhogst. Det foreligger ingen oppgaver over forbruk av ved i kommunen og heller ingen oppgaver over vedproduksjon for salg. Med utgangspunkt i ca 650 husstander kan forbruket av ved anslås til ca. 2.500 m³ trevirke til oppvarming av boliger. Vi har ca. 2000 fritidsboliger som delvis varmes med vedfyring. Et anslag over vedforbruket her ligger på ca. 1.000 m³. En del av dette kvantumet kjøpes fra lokale vedprodusenter som alle driver i svært begrenset omfang.

Et vedkvantum på 3.500 m³ gir om lag 5,2 millioner kWh, som utfra dagens strømpris kan verdsettes til 3,6 mill kr.

Alt som produseres av massevirke, ca. 45 % av årlig hogstkvantum, transporteres ut av kommunen med bil og foredles til cellulose, papir m.v. Follum fabrikker ved Hønefoss er den største mottakeren.

2.5.7 Ringvirkninger av skogbruk

Avvirkningskvantumet til salg har i de seinere år i gjennomsnitt ligget på ca. 30.000 m³ med en førstehåndsverdi på ca. 9,6 millioner kroner. I tillegg er det avvirket noe til privat foredling på gardssager, eget vedforbruk og produksjon av ved for salg. Tar en med dette vil nok førstehåndsverdien ligge på ca. 13 millioner kroner. I flere rapporter har en forsøkt å finne ut en inntektsmultiplikator for inntekter fra skogbruket. I de fleste tilfeller havner en på en faktor mellom 1,5 og 2,0.

AKTIVITETSNIVÅ	FØRSTEHÅNDSVERDI MILLIONER KRONER	SAMFUNNSVERDI MILL KR MULTIPLIKATOR 1,6
Dagens nivå, 30.000 m³ til salg	9,6	19,2
Videreforedling lokalt (materialer, ved)	3,4	5,4
Mulig nivå, 45.000 m³	17	27

Tabell 2.8: Skogbrukets samfunnsverdi, tradisjonell skogbruksvirksomhet og lokal videreforedling.

Multiplikatorverdien avhenger av hvor stor andelen av inntektene fra skogbruket som nyttes til kjøp av varer og tjenester lokalt. Blir en stor del av inntektene nyttet lokalt vil multiplikatoreffekten bli høyere. Mulighetene til økt andel videreforedling lokalt er i høy grad til stede. I tillegg til denne verdiskapingen er det sysselsetting innen trebasert virksomhet ved snekkerverksteder og håndverk/husflidsproduksjon.

2.6 Vareproduserende og tjenesteytende næringer i Etnedal

Utover landbruket, så har Etnedal en god del bedrifter. Mange av dem retter seg mot turisme i ulike former. Kommunens beliggenhet og topografi med 53 % av arealet over 800 m.o.h, samt beliggenheten i randsonen rundt Synnfjell, gjør at mange er interesserte i å feriere her, og mange skaffer seg hytter her.

Bedrifter som driver direkte rettet mot turisme, består av et knippe overnattingsbedrifter, campingplasser, serveringssteder osv.

I tillegg til disse, er mange bedrifter involvert i en relativt stor aktivitet på utbygging av hytter både når det gjelder den faktiske byggingen, men også når det gjelder leveranse av de ulike komponentene som trengs i en hytte. Mange har i tillegg jobb med ettermarkedstjenester til hytteeiere.

Etnedal har også så vidt noe videreføring av mat, både næringsmiddelbedrifter og cateringvirksomhet. Dessuten finner man mange servicebedrifter her, alt fra bank, bilverksted, eget busselskap, frisører, dagligvareforretninger osv.

Den største enkeltbedriften i kommunen, er Tonsåsen opptreningscenter som er en behandlingsinstitusjon for ulike livsstilssykdommer.

Det er viktig at kommunen har og forsøker å videreutvikle et mangfoldig næringsliv. På den måten blir kommunen mindre sårbar for svingninger innen enkelt næringer.

3.0 PLANER OG STRATEGIDOKUMENT SOM HAR BETYDNING FOR NÆRINGSUTVIKLING I ETNEDAL

Etnedal kommune er selvfølgelig ikke alene om å legge planer og forsøke å få i stand prosjekter som kan være til nytte for næringslivet i kommunene og skape flere arbeidsplasser. Det finnes slike planer og prosjekter på de fleste nivåer, både i offentlig og mer eller mindre privat regi. Det er viktig å se slike planer i sammenheng, samarbeide der dette er naturlig, og ikke la planene bli isolerte enkeltplaner. Her følger en oversikt over de planene og prosjektene som man kan anta at er mest relevante for næringslivet i Etnedal.

3.1 Strategisk plan for Valdres 2005 – 2008

Strategisk plan for Valdres (SPV) 2005-2008 ble godkjent av Regionrådet for Valdres i februar 2004. Planen skal synliggjøre Valdres sine utfordringer, muligheter og konkurransefortrinn og vise hvordan vi skal prioritere for at regionen fortsatt skal bli attraktiv å bo i. Ved siden av Samarbeidsavtalen om Regionrådet, er det SPV og de årlige handlingsprogrammene som bestemmer Regionrådets virksomhet. Valdres sine hovedutfordringer i følge SPV er å beholde levende lokalsamfunn, folketall, og ha en god alderssammensetning og kjønnsfordeling. Dette igjen fordrer blant annet at man legger til rette for omstilling, nyskaping og kreativitet, tar vare på det beste i regionens kultur og tradisjon, styrker samarbeidet, bygger nettverk internt og eksternt og øker kompetansenivået. Ut i fra disse behovene, har man satt som mål at for å utvikle konkurransekraft, må Valdres bli best på nyskaping, kompetanse og opplevelse. Prioritering av tiltak og prosjekter i de årlige handlingsprogrammene skal vurderes ut i fra disse tre momentene.

Visjonen for hele planen, er at alle som bor i og besøker Valdres skal si: *”Lev godt i Valdres”*.

3.2 Prosjekt: Regional merkevarebygging i Valdres.

For å oppfylle målene i SPV, er ett av tiltakene et prosjekt som har som mål å skape drive merkevarebygging for Valdres som region. Prosjektet har fått navnet ”Valdres skjerpar sansane”. Hovedmålsettingen med prosjektet er at man skal forsøke å sikre de to største næringene – landbruket og reiselivet – en positiv utvikling framover. I sluttrapporten til forprosjektet for merkevareprogrammet, ”Valdres stølsriket”, er det foreslått 10 delprosjekter som man mener at merkevareprogrammet bør jobbe med i perioden 2005-2007. Delprosjektene som er foreslått er følgende:

- *Mobilisering* – skape engasjement for merkevareprogrammet lokalt.
- ”Valdres stølsriket” – Norges første natur- og kulturpark.
- Omstilling i Valdreslandbruket
- Kjøtt og kjøttprodukter fra ”Valdres merkevare”.
- Regional mjølkeforedling.
- Prosjekt ”Innfartsportal og veiskilt i Valdres”.
- Valdres –sett fra veien.
- Lokal mat i disk og på bord.
- Kulturlandskap som turistprodukt.
- Valdres-vert.
- Kultur som merkevarebygger

Prosjektet legger stor vekt på at man i starten skal prioritere prosjekter for områder der man raskt kan forvente synlige resultater.

3.3 Innlandet 2010 – prosjektrapport ”Fyrtårn i innlandet”

Regjeringens innovasjonsutvalg av 17.08.04, ga følgende bestilling til innlandet:

”Som ett av ti prosjekter skal Innlandet 2010 konkretisere Regjeringens innovasjonspolitiske satsing ”Innovasjon 2010”.”

Rapporten ”Fyrtårn i innlandet” er innlandets første bidrag til denne konkretiseringen. Et utviklingsråd har ledet prosjektet. I utviklingsrådet sitter til sammen 17 personer. 11 av disse er fra det private næringsliv, og 6 er fra politikk og offentlig forvaltning på ulike nivåer. Utviklingsrådet har arrangert ulike arenaer med over 150 personer for å gi konkrete innspill på sentrale næringsområder for innlandet.

Innlandet 2010 har valgt 6 satsningsområder fram mot 2010. Innen hvert satsningsområde har de valgt ut såkalte fyrtårn som er tiltak og miljøer hvor man har spesialkompetanse på ulike områder innenfor hvert hovedfelt.

Satsningsområdene og fyrtårnene er som følger:

Satsningsområde	Fyrtårn
1. Industrien	1.1 Industriens innovasjonssenter på Raufoss/Gjøvik 1.2 Kraftsenter for skog og tre, Inkubatorfabrikken Fehn-symposium 1.3 Samarbeidsnettverk og kraftsenter for landbruksbasert næringsmiddelproduksjon med nav i Brumunddal 1.4 Etablering av et internasjonalt FoU-senter i betongteknologi i Kongsvingerregionen, Rescon Mapei i Nord-Odal.
2. Bioteknologi	2.1 Bioteknologiklyngen i Hamarregionen
3. Bioenergi	3.1 Felles energiforsyning i Brumunddal 3.2 Grønn utvikling i Trysil. 3.3 Biodieselproduksjo 3.4 Energigården Eidsalm i Gran
4. Reiseliv	4.1 Nasjonalparkriket – Rondane, Dovrefjell og Jotunheimen 4.2 Skidestinasjonene; Trysil, Lillehammer Ski Resort og Beitostølen 4.3 Regionale merkevarer: Gudbrandsdalen, Valdres stølsriket, Kongsvinger festning og forsvarshistorien i grensetraktene 4.4 Jakt og fiske og annen naturbasert reiselivsutvikling 4.5 Mat og matopplevelser
5. Kultur og opplevelsesnæringer	5.1 Etablere et Center of Expertise innen opplevelsesnæringene 5.2 Knutepunktstatus for tre regionale arrangement

5.3 Senter for spill og medieproduksjon med utgangspunkt i digitale medier

5.4 Film 3/Filmfasilitator

5.5 Pop Partner/musikk i innlandet

6. Informasjonssikkerhet

6.1 Senter for Informasjonssikring (SIS) lokalisert i innlandet

6.2 Center of Expertise innen informasjonssikkerhet

Utviklingsgruppen foreslår at det etableres et nytt såkornfond for å støtte opp om satsingsområdene i innlandet 2010. Dessuten anbefaler de at innlandsuniversitetet blir etablert senest i 2012 for å bygge den nødvendige kompetansen som behøves for å realisere satsingen.

3.4 Landbruk – mer enn landbruk. Landbruksdepartementets strategi for næringsutvikling

Landbruksdepartementet ga i januar 2005 ut sitt strategidokument for næringsutvikling innen landbruket og tilknyttede næringer. Hovedmålet for landbruksrelatert næringsutvikling er økt lønnsomhet med utgangspunkt i landbrukets og bygdenes ressurser. Fem hovedstrategier legges til grunn for å oppnå økt lønnsomhet:

1. Å ta i bruk mangfoldet av menneskelige og materielle ressurser for å utvikle ny næringsvirksomhet
2. Markedsorientert innovasjon og gode innovasjonssystemer
3. Effektivisering
4. Entreprenørskap
5. Kompetanseutvikling og forskning

Dokumentet peker på fem områder som har spesielle omstillingsbehov og/eller potensial for økt verdiskapning. For å omstille og få økt verdiskapning i de aktuelle næringene, er det laget egne strategier for hver næring.

MAT

Det er et mål å framskaffe flere spesialprodukter som er lokalt produsert, og samtidig styrke konkurransekraften i volumorientert jordbruksproduksjon. Målene kan nås ved:

- 1) Økt lønnsomhet for melk- og storfekjøttproduksjon innenfor realistiske markedsmessige rammer
- 2) Effektivisering gjennom økt handlingsrom for volumorientert primærproduksjon
- 3) Differensiering og spesialprodukter
- 4) Økt markedskompetanse og salgstilgang
- 5) Bidra til nyskaping, kompetanseutvikling og FoU

TREVIRKE

I dag er den innenlandske bruken av trelast 0,55 m³/innbygger/år. Målet er 0,75 m³/innbygger/år innen 2010. Følgende fire hovedstrategier legges til grunn for å nå målsettingen:

- 1) Utvikle innovasjonssystemer og verdikjeder
- 2) Realisere potensiale for økt trebruk gjennom nyskaping og produktutvikling
- 3) Synliggjøring, profilering og kommunikasjon om muligheter knyttet til økt bruk av tre.
- 4) Arbeide for å oppnå gode rammebetingelser og økt handlingsrom for næringen for at næringen skal utnytte disse mulighetene.

BIOENERGI

I dag brukes biobrensel og avfall tilsvarende om lag 16 TWh/år. Målet er av næringen satt til 26 TWh/år. Følgende fire hovedstrategier legges til grunn for å nå målsettingen:

- 1) Utvikle innovasjonssystemer og verdikjeder
- 2) Realisere potensiale for økt bruk av bioenergi gjennom nyskaping og produktutvikling
- 3) Synliggjøring, profilering og kommunikasjon om muligheter knyttet til økt bruk av bioenergi
- 4) Arbeide for å oppnå gode rammebetingelser og økt handlingsrom og for at næringen skal utnytte disse mulighetene.

REISELIV OG OPPLEVELSESPRODUKSJON

Det er et mål at det skal bli vesentlig flere reiselivsbedrifter som har basis i landbrukets ressurser, samtidig som man bør ha en vesentlig økning i deres omsetning og lønnsomhet fra reiselivsprodukter og –tjenester. Følgende fem hovedstrategier legges til grunn for å nå målsettingen:

- 1) Utvikling, bevaring og utnytting av landbrukets komparative fortrinn i reiselivsmarkedet
- 2) Produktutvikling og sammenstilling av produkter (produktorganisering)
- 3) Kvalitetsforbedring og kompetanseutvikling
- 4) Profilering, markedsføring og salg
- 5) Alliansebygging, samarbeid og nettverk

TJENESTEPRODUKSJON

Målet innenfor tjenesteproduksjon er økt lønnsomhet og flere tilbydere av omsorgstjenester med basis i landbrukets ressurser og verdier. Følgende hovedstrategi legges til grunn for å nå målsettingen:

- 1) Utnytte potensialet for utvikling av lønnsomme produkter og tjenester innenfor tjenesteproduksjon som tar i bruk landbrukets menneskelige og materielle ressurser, med særlig vekt på Grønn omsorg/ Inn på tunet.

4.0 TILTAK FOR NÆRINGSUTVIKLING I ETNEDAL

Strategisk er det viktig å ha en formening om hva som kommer til å være de naturlige næringsveiene i Etnedal framover, og hvordan en skal støtte opp om og styrke disse framover. Næringsplanen kan komme med innspill til positive tiltak for disse næringene. Noen tiltak kan være av en slik art at kommunen kan involvere seg direkte, noen tiltak kan være av en slik art at kommunen kan ha en veileder/ pådriverrolle, og noen tiltak kan være av en slik art at kommunen ikke skal engasjere seg i arbeidet i det hele tatt. Tiltaksdelen beskriver ulike typer tiltak og hvem som har ansvar for å sørge for framdrift i tiltakene.

4.1 Tradisjonelt landbruk

Som presentert før, er det mange negative trekk ved landbruket i Etnedal. Trenden er vel ikke annerledes enn i andre kommuner, men fordi kommunen er så liten som den er, med så få innbyggere, og dermed så vidt liten landbruksproduksjon, blir konsekvensene av nedlegging av landbruket så veldig synlige for hvert bruk som legges ned.

Trekkene kan oppsummeres i følgende punkter:

- Antall melkeprodusenter/melkekvoter i drift går stadig ned. 23% nedgang i antall aktive kvoter fra 1996 og fram til 2005
- Antall saueprodusenter går også ned. Fra 35 i 1996 til 22 i 2005.
- Inntektene i landbruksnæringa går ned – landbruksnæringa blir ofte taperne når alternativet er lønnsarbeid. Generasjonsskifter, eller mangel på dette, er ofte kritiske faser for om aktiviteten blir opprettholdt på bruket.

Spesielt om melkekvoter:

Når det gjelder problemet med at noen gårdbrukere velger å legge ned produksjonen fordi de rett og slett ikke vil drive landbruk enten fordi de er leie, eller fordi de tar over en gård og ikke vil ha landbruket som arbeidsplass, er det få muligheter man har til å stoppe dette. De personlige valgene som folk gjør, må respekteres. Da er det heller om å gjøre at man tar vare på det ressursgrunnlaget som driften har. Her er særlig problemet knyttet til melkekvoter. Grovt sett er det slik i dag at en som vil legge ned melkeproduksjonen har fire valg:

- Selge melkekvoten og realisere verdien
- Gå inn i samdrift som aktiv part (dette er ikke nedlegging av produksjonen, heller en tilpasning for å oppnå blant annet mer fritid og en mer sosial arbeidssituasjon)
- Gå inn i samdrift som passiv part – det vil si at noen andre står for alt arbeidet i samdrifta og den passive brukeren får en kapitalavkastning av kvota. Kan ses på som bortleie av kvota.
- Legge kvoten sovende. Da vil gården ha rett på å starte opp igjen med melkeproduksjon innen 10 år. Etter 10 år blir kvota borte automatisk.

Mens for eksempel en sauebruker som avvikler driften står fritt til å begynne på igjen, er en avhending av melkekvoten enten ved salg eller ved at den tas ut av produksjon og forsvinner av seg selv, definitivt. Dette ressursgrunnlaget vil da være borte fra den aktuelle eiendommen, og det vil ikke være mulig å starte opp igjen med melkeproduksjon på dette bruket slik reglene er i dag. Dette regelverket skal som resultat av jordbruksforhandlingene 2006 gjennomgås med frist satt til 01.01.2007. I denne prosessen er det naturlig at kommunen,

sammen med de andre valdreskommunene, engasjerer seg for å få til et regelverk som virker enklere og smidigere enn det som er tilfellet i dag.

Tiltak:

Det er viktig å både arbeide for at flest mulig landbrukseiendommer skal være i aktiv drift, og samtidig bidra til løsninger som er gode for lokalsamfunnet i de tilfellene der en nedlegging av gardsdrifta synes uunngåelig. Tiltakene kan oppsummeres slik:

For å bevare flest mulig bruk i aktiv drift:

- *Landbrukskontoret bør så langt som det er råd bidra med å støtte gårdbrukere som er usikre på hva de vil, og hjelpe dem med å analysere situasjonen slik at de ikke tar beslutninger på sviktende grunnlag.*
- *Informere og stimulere til etablering av samdrifter der det ligger godt til rette for det. På den måten kan kanskje interessen og gaven for å fortsette i landbruket komme tilbake.*
- *Gode sosiale relasjoner både faglig og mellommenneskelig er viktig også for bønder. Når det blir lengre mellom de aktive brukerne, kan det bli et problem at miljøet forsvinner og gården blir en mer og mer ensom arbeidsplass. En mulighet til å bøte på dette, er at man oppretter arenaer å møtes på. Et slikt meget positivt tiltak, er at gårdbrukere i Granheimsbygda har gått sammen om å danne en frokostklubb som møtes en gang i måneden. Dette er en uformell møteplass som gir både faglig påfyll, anledning til fri diskusjon og bidrar til et bedre samarbeid mellom bøndene. Man kan se på om det er mulighet for å opprette noen slike samlingsarenaer for bøndene i ulike deler av kommunen.*

For å bevare ressursene i bygda ved bruksnedleggelse:

- *Landbrukskontoret må være aktive i rådgivningen overfor folk som vil gi seg i landbruket. Dette med målsetning om å greie å bevare mest mulig av produksjonen i kommunen. Dette kan være hjelp til å få leid bort jorda, eller kanskje kan det være av interesse å få leid bort fjøset som et suppleringsfjøs for andre husdyrprodusenter. Det som er særlig viktig, er at melkekvoter som produksjonsrettighet blir best mulig ivaretatt. God ressursutnyttelse her vil enten være at den delen av kvotene som omsettes privat blir kjøpt av andre gårdbrukere i kommunen, eller at man går inn i en samdrift uten at man arbeider i den. Slik passiv deltakelse i samdrift er lov etter regelverket. I dette siste tilfellet vil kvoten fortsatt være aktiv, og inngå som en del av ressursgrunnlaget til gården den tilhører. Den vil samtidig være med på å styrke et eksisterende bruksproduksjonsgrunnlag.*
- *Kommunen tar initiativ overfor de andre kommunene i Valdres for å få påvirket prosessen med gjennomgang av regelverket for kvoteordningen for melk som skal gjennomføres i løpet av høsten 2006 av sentrale myndigheter. Formålet er at regelverket må bli enklere og smidigere*

4.2 Tilleggsnæringer

Mange bønder opplever i dag at lønnsomheten er lav. Landbruket kaster for lite av seg i forholdt til den innsatsen som legges ned. På litt sikt kan dette være en viktig grunn til at mange vil måtte legge ned. Da kan tilleggsnæringer være med på å bøte noe på denne situasjonen forutsatt at det finnes ledig arbeidskapasitet som kan nyttes i slike næringer.

4.2.1 Gårdsturisme:

Gårdsturisme er turisme der man mot betaling inviterer folk utenfra til å komme på gården for å få en opplevelse. Det er mange muligheter innenfor denne bransjen. Noen som driver med slik turisme har satset på at det skal være et leke- og aktivitetstilbud til familier i helgene, noen tar turister med på fotturer i utmark, noen driver slik turisme hovedsakelig i form av matservering, og noen tar bare med seg de besøkende på daglige gjøremål på gården. Dette er opplevelser som mange er villig til å betale for. Særlig kan de som driver slik form for turisme fortelle om mange besteforeldre som tar med seg barnebarna. Ofte kommer de opprinnelig fra gård selv, eller har feriert på gård da de var barn. Dette vil de gjerne at også barnebarna skal få oppleve.

4.2.2 Grønn omsorg:

Grønn omsorg er å ta slik turisme videre ved at man lager til et opplegg for å kunne ta i mot mennesker med psykiske eller fysiske problemer og være med på å gi disse et tilbud. Her vil ofte finansieringen komme fra det offentlige. Dette er noe som det blir stadig mer fokus på, og det har blant annet blitt satt i gang et prosjekt i Valdres som er administrert av landbrukskontoret i Vang.

4.2.3 Bygdeservice:

Mange bønder leier allerede i dag bort sin arbeidskraft og sine maskiner til andre utenfor landbruket. I mange bygder har dette blitt organisert ved at det er startet bygdeservicelag. Her registreres det hva medlemmene har for slags utstyr som kan være aktuelt, og hva slags kompetanse de har og hva de kan tenke seg å gjøre slags jobber. Dermed kan for eksempel hyttefolk som ønsker tjenester, henvende seg til bygdeservicelaget og få utført tjenesten. Ved at det er mange som kan utføre jobben, vil det sjelden være noe problem å få den gjort. Gode avtaler er viktig i et slikt bygdeservicelag. Diskusjonene i andre bygdeservicelag har ofte gått på om hver enkelt deltaker kan påta seg oppdrag som laget yter privat og fordelingen av arbeid mellom medlemmene. Det er en stor fordel dersom laget har en administrator som fordeler oppgavene og forsøker å fordele arbeidet så jevnt som mulig mellom medlemmene. Ved et slikt lag, vil de som etterspør den typen tjenester ha et kontaktpunkt å henvende seg til. Dette kan bidra til at man greier å holde så mye som mulig av tjenesteytelsen og inntektene av denne innenfor kommunen.

4.2.4 Småskala foredling:

Mange bønder har gjennom de tradisjonen som er etablert og ivaretatt på gårdsbruk gjennom generasjoner, mye kunnskap om tradisjonsmat. For mange forbrukere representerer dette nye og spennende smaker som man ikke får tak i på enhver kolonialhandel. Slike produkter er det høy betalingsvillighet i markedet for. En salgskanal for slike produkter, er bondens marked som holder torgdager i ulike norske byer på bestemte datoer. Her møtes produsenter og kunder ansikt til ansikt. Dette skaper en identitet til maten som man ikke får når man handler

gjennom dagens moderne foredlingsinstitusjoner. Konklusjonen må bli at markedet finnes, men det må til vilje og evne til å satse i denne gata. Det skal dessuten ikke skyves under en stol at slik småskala foredling krever tid i ulike porsjoner avhengig av produkt og foredlingsgrad, tid som må finnes. Kanskje kan en slik småskala foredling føre med seg såpass inntekter til bruket at det kan sysselsette flere personer. Dermed kan bruket igjen bli en arbeidsplass der flere er sysselsatt.

Tiltak:

Ut fra dette kan vi oppsummere noen aktuelle tiltak:

- *Landbrukskontoret skal kunne veilede og bidra med kunnskap om småskala foredling av mat, grønn omsorg og gårdsturisme dersom noen bønder er interesserte i å starte med dette.*
- *Kommunen tar initiativ overfor bønder for å undersøke muligheten og interessen for å starte et eller flere bygdeservicelag i kommunen.*

4.3 Skog og energi

Skogen og utmarka har gjennom tidene vært en viktig kilde til matauk, energi og inntekt for gårdbrukere i Etnedal. Det er fortsatt slik at for mange av skogeierne i kommunen, er skogen en viktig inntektskilde om enn i noe mindre omfang enn før i tiden. Fokus har inntil nå vært rettet mot å levere sagtømmer og massevirke. Noe av sagtømmeret har blitt foredlet lokalt, men mesteparten har blitt solgt til foredlingsbedrifter utenfor kommunen.

De siste årene har det imidlertid blitt rettet mer fokus på alternativ utnyttning av virke, og da særlig på utnyttelsen av det dårligste virke til energiformål. Med høye strøm- og oljepriser har bioenergi som et ”rent” og ikke-fossilt energialternativ kommet i skuddet. Dette er både i form av ved og i form av større varmeanlegg fyrt med bioenergi. Poenget med disse energiformene er at produktene har en relativt lav foredlingsgrad før de kan omsettes til energi, og samtidig kan denne foredlingen skje lokalt. Man er ikke avhengig av store investeringer for å foredle virket, og dette muliggjør at små enheter kan bedrive slik foredling. ”Pilotprosjekter” når det gjelder anlegg som nytter lokalt foredlet råstoff, er anlegg for biobrensel (flis) på Etnedal Skule, samt et lignende anlegg på Dokka videregående skole. I begge tilfellene er det lokale skogeiere som har gått sammen om å investere i fyringsanlegg og lager for flis. Råstoffet er skrapvirke som de henter fra egen skog. Dette er den moderne formen for ”bondevarme” hvor råstoffeierne foredler virket og leverer det som ferdig vare i form av varmt vann som kunden benytter til oppvarming. Her er med andre ord hele verdikjeden fram til ferdig produkt på lokale hender.

Det tradisjonelle skogbruket med uttak av størst mulig andel sagtømmer, vil selvsagt fortsatt være hovedgrunnen til å drive skogbruk. Også her ligger det imidlertid utfordringer i det å kunne foredle en så stor andel som mulig av virket. Det være seg virke av gran, furu og lauvtrær. Kommunen har mange mindre sagbruk, mange av dem skjærer litt, men sannsynligvis kunne kapasiteten på disse være langt bedre utnyttet. På standard dimensjoner er konkurransen hard og prisene lave, men det ligger sannsynligvis muligheter i det å kunne være fleksibel og tilby et sortiment som er spesielt tilpasset hver enkelt kunde i større grad. Utover problemer med for liten lokal foredlingsgrad, er det en bekymring at det generelt blir avvirket for lite. Dette vil føre til at man får en stadig foreldelse av skogen, og at produksjonspotensialet til marka ikke blir utnyttet. Samtidig er det også et problem at der det blir hogd, blir hogsten ikke alltid fulgt opp med tilfredsstillende foryngelsestiltak.

På energisiden har Etnedal ved siden av bioenergi, muligheter for utnyttelse av fallpotensialet i flere tilførselselver til Etna. Etna med sidevassdrag er varig vernet, men man er nå i ferd med å undersøke muligheten for å få konsesjon på å ta ut en del av vannføringen over en kortere strekning i Rotvolla og nytte dette vannet til kraftproduksjon. Dersom det skulle vise seg at dette prosjektet får konsesjon fra NVE, kan man gå inn og vurdere konkret andre elvestrekninger der det kan være mulighet for å få til tilsvarende minikraftverk.

Tiltak:

- *Holde oppe trykket på å få til en stor nok avvirkning og en tilfredsstillende foryngelse av hogstfeltene*
- *Følge opp "bioenergiprojektet" ifbm. flisfyringsanlegget på Etnedal Skule og stimulere til etablering av flere "bondevarmeanlegg".*
- *Følge opp prosjektet med minikraftverk i Rotvolla og stimulere til etablering av flere slike dersom konsesjon blir gitt.*
- *Kartlegge sagbruk i Etnedal som er i drift eller som kan komme i drift, muligheter, kapasitet mv.*

4.4 Småskala foredling av mat

Som det er nevnt under temaet om landbruk, er småskala foredling av mat et område der det sannsynligvis er inntekter å hente for den som har muligheten til å drive slik foredling. Slik småskala produksjon behøver ikke begrense seg til aktører i landbruket. Det er ikke mange som driver slik småskala foredling i Etnedal, og alle de som finnes må kunne sies å være småskala produsenter. Den største produsenten i Etnedal i dag, er Fagernes Kjøtt.

4.4.1 Produkt, marked og omsetning

I følge de som driver i bransjen, er definitivt markedet der for småskala foredlet mat, og betalingsvilligheten er høy hos forbrukerne. Det store problemet knyttet til salget, er at produktene er vanskelig å få omsatt gjennom de rette kanalene. Dermed oppstår det ofte et misforhold hvor produsenten kan ha vanskeligheter med å få omsatt varene sine, samtidig som kundene ikke finner varene i butikkene.

Noe produkter kan nok selges gjennom dagligvarehandelen, men ofte kan resultatet da bli at spesialvarene blir liggende blant bulkvarene, og dermed forsvinner de i mengden. Dessuten har ofte ikke butikkpersonalet i de vanlige dagligvareforretningene noen kunnskap om produktene, og kundene får dermed ikke all den informasjon som de gjerne vil ha blant annet om opprinnelse, produksjonsmetode osv. Produktet kommer med andre ord ikke til sin rett i kjøpsituasjonen.

Personlig salg er en kanal som er mulig å bruke, men det tar lang tid å opparbeide seg et nettverk og en kundemasse som er stor nok til å gi avsetning. Deltakelse på bondens marked har blitt nevnt som en arena der man både kan få solgt produkter, få markedsført seg og knyttet kontakt med flere kunder.

Salg gjennom spesialbutikker er kanskje det som fungerer best for mange småskala-produsenter. Dette både ved at enkelte butikker driver utelukkende basert på å kjøpe inn varer for videresalg, men også ved at gårdsbutikker der bønder selger egne produkter, tar inn og selger produkter fra andre produsenter i tillegg. Da har man med en gang et bredere

varespekter å fordele kostnadene på, samt at man får langt flere folk innom dersom man har litt forskjellige varer.

Valdres oppleves ute som en merkevare, særlig på rakefisk, spekemat og ost.

Imidlertid er det noen kjennemerker som en god nisjeprodusent har:

- Kvalitet
- Seriøsitet hos produsent
- Smak
- Historie knyttet til seg
- Likt produkt fra gang til gang

En del av produsentene rundt om i landet oppfyller nok dessverre ikke disse kriteriene, og står således i fare for å sette både seg selv og de seriøse produsentene i vanry.

4.4.2 Produksjon i Etnedal:

Som sagt, er produksjonen i Etnedal av nisjemat svært liten. Produsentene i dag er stort sett Heimelaga og Gøtt og Fagernes Kjøtt. Disse driver i ulike segmenter av markedet. Heimelaga og Gøtt driver både cateringvirksomhet der de benytter mye varer fra småskala produsenter, og de lager og selv produkter som selges gjennom forskjellige kanaler.

Fagernes Kjøtt bærer mer preg av å være en foredlingsbedrift innen kjøttbransjen, men med produkter og teknikker som baserer seg på gamle håndverkstradisjoner, og med høye kriterier til produktkvalitet. Den nisjen de har satset særlig på, er spekepølse. De er imidlertid så vidt store at de ikke har mulighet til å benytte kjøtt som er lokalt produsert, selv om de mener at dette ville være en fordel i markedssammenheng. Problemet er både at det ikke blir, eller i alle fall har blitt, produsert nok storfekjøtt i Etnedal til å dekke deres forbruk, foruten at de er avhengige av levering når de trenger kjøttet. Dette behovet er ikke nødvendigvis synkront med de tidspunktene i sesongen da bøndene i Etnedal leverer slaktene sine.

4.4.3 Salg i Etnedal:

I Etnedal er det ikke noe sted hvor det er et fast utsalg for nisjemat. Fagernes kjøtt har sitt eget utsalg. Dette bemannes av folk som jobber i produksjonen, og har som de selv sier ikke vært noe egentlig satsningsområde fra deres side.

Grunnlaget for et eget utsalg for nisjemat, måtte i første rekke være turisttrafikken. Etnedal har per i dag ca. 2000 hytter. I helger og på utfartsdager er det stor trafikk gjennom Etnedal. Dessuten holdes det stevner som for eksempel Etnedalsdagene. Dette arrangementet trekker mange folk.

Dersom man kunne ha fått i stand et slikt utsalg, ville det kunne markedsføre produsenter av nisjemat. Utsalget kunne først og fremst ha mat fra Etnedal, men kunne også supplere med mat fra andre deler av Valdres for å få et bredere utvalg. Dette utsalget trengte i utgangspunktet ikke å være et utsalg som er åpent alle dager hele året, men kunne basere seg på å ha åpent i de periodene og på de tidspunktene som markedet er der. Muligens kunne dette utsalget være organisert som et samarbeid mellom småskalaprodusenter.

4.4.4 Matkurs som nisjenæring:

I dag foregår en stor del av matlagingen med råvarer som har en høy grad av foredling. Knapt noen har for eksempel vært med på å slakte. Også det å tilberede mat fra grunnen av er noe som er ukjent for mange. Kanskje kunne dette være en nisjenæring – lå folk få delta i

nedskjæring av slakt, oppdeling, maling og helt fram til ferdig produkt. Et annet alternativ er at man kunne holde ”skolekjøkken”- kurs i hvordan man lager tradisjonsmat.

Aktuelle tiltak kan være:

- *Undersøke muligheten for at lokale foredlingsbedrifter kan produsere med basis i råvarer som i så stor grad som mulig kommer fra Etnedal.*
- *Undersøke muligheten for å etablere et utsalg for lokalprodusert nisjemat i kommunen. Dette utsalget må ligge riktig plassert i forhold til turisttrafikken, og burde kanskje lokaliseres sammen med et eventuelt bygdetun.*
- *Kommunen skal ved kunnskap og veiledning stimulere til etablering av småskala matproduksjon. Dette fordrer at kommunen sitter på noe grunnkompetanse blant annet om hvilke regler som gjelder for slik produksjon. Samarbeid med mattilsynet er nødvendig.*

4.5 Etnedal som bokommune

Som tidligere beskrevet, er folketallet i Etnedal på vei ned. Mange yngre som reiser ut av kommunen i forbindelse med utdanning, blir varig bosatt utenfor kommunen. Dette er en trend som er uheldig, og som ikke bør fortsette for lenge. Resultatet er at inntektene til kommunen går ned, og tjenestetilbudet til innbyggerne blir dårligere. Det er derfor nødvendig at man har noen strategier for å trygge bosettingen i kommunen, og eventuelt greie å gjøre kommunen til en mer interessant boligkommune også for folk utenfra.

4.5.1 Fordeler ved å bo i Etnedal:

Etnedal kommune er en liten og oversiktlig kommune. Kommunen har et bra skoletilbud med en skole under oppussing og full barnehagedekning. Det er rimelig å skaffe seg hus her, og boutgiftene kan således holdes nede. I Etnedal bor man med naturen og muligheter for friluftsliv like utenfor døren.

Utover dette blir det drevet en aktiv næringspolitikk i kommunen hvor målet er at nye bedrifter skal ha muligheten til å etablere seg og overleve. Et konkret tiltak er at AS Etnedal næringsbygg, som er et selskap eid av kommunen og Etnedal Sparebank, eier næringslokaler hvor husleia er lav for nyetablerte bedrifter, for så å følge en opptrappingsplan til full husleie etter et visst antall år. Det legges med andre ord til rette for at folk skal kunne skape sine egne arbeidsplasser i kommunen.

4.5.2 Tilbud som mangler:

Tilgangen til arbeidsplasser av varig karakter er et problem i Etnedal. Særlig er det mangel på arbeidsplasser for høyere utdannede folk. Dette er et problem fordi mange ungdommer fra Etnedal naturligvis vil ut og studere. Når de så er ferdige med studiene, er det liten sjanse for at de vil flytte tilbake til et sted der det ikke finnes jobb for dem. Kanskje mangler det også et bredt nok tilbud til ungdommen i Etnedal.

Av dagens niendeklassinger, sier de fleste at de vil bo her som voksne dersom det finnes arbeid i rimelig nærhet. Elevene framholder det gode miljøet i bygda, den fine naturen samt landbruket som positivt. De mener at Etnedal er et trygt og godt sted der de ønsker at deres fremtidige barn kan vokse opp. Til tross for disse momentene, sier imidlertid om lag halvparten av niendeklassingene at de tror de kommer til å flytte fra kommunen fordi de tviler på om det vil "skje noe". Dette er et sterkt signal om at "noe må skje" dersom vi skal være i stand til å beholde ungdommen som vokser opp her og få de til å bosette seg her som voksne.

4.5.3 Markedsføring av Etnedal som bokommune:

Når det gjelder arbeidsplasser, så er det kanskje en fordel om en kan markedsføre Etnedal som en bokommune, og ikke at man nødvendigvis behøver å ha arbeidsplassen sin her. Innen en halv times pendling så når man fra store deler av kommunen Dokka, Bagn, Leira, Fagernes, Aurdal. Dersom man er villig til å pendle en time, når man i tillegg Gjøvik og Lillehammer. Slik sett vil det være arbeid å få i det man kan kalle rimelig nærhet selv om man velger å bo i Etnedal. Imidlertid må det være gode grunner for å bosette seg i Etnedal i stedet for å bosette seg for eksempel på Fagernes eller Dokka dersom det er der arbeidsplassene finnes. Slike argumenter kan være rimelige boliger, god barnehagedekning og god skole.

Når man skal markedsføre Etnedal som bokommune, så er det et spørsmål om man skal markedsføre på bred basis, eller om man skal henvende seg til spesielle grupper av folk. Her er det spørsmål om kost- nyttevurderinger som kommer inn i bildet. Hva kan man forvente best nytte av i forhold til innsats; bred eller rettet markedsføring.

Problemet med å gå bredt ut er at dette ofte koster mye penger dersom det skal gjøres skikkelig, og at resultatet ikke er garantert likevel. Skal man derimot gå mer ut mot spesielle grupper må disse gruppene identifiseres.

Man kan vel tenke seg at man vil få størst effekt av å markedsføre seg mot grupper som har en tilknytning til Etnedal på en eller annen måte. Her kan nevnes utflytta etnedøler, hyttefolk, samt at det kanskje ikke er dumt å ”markedsføre seg mot”, eller kanskje man heller burde si bevisstgjøre, dagens unge etnedøler på at det er mulig å skape seg en framtid i kommunen.

Dersom man satser på å gå bredt ut og markedsføre seg overfor alle, er det mest nærliggende å rykke inn annonser i aviser og tidsskrift, samt være til stede på større messer og arrangementer med stand. Dette eventuelt i samarbeid med de andre kommunene i Valdres.

Dersom man satser på en mer spisset markedsføring, kan slike tiltak gjennomføres enklere og rimeligere. Her snakker vi om at kommunen kan ha en stand på Etnedalsdagene, som er en møteplass der det kommer mange hyttefolk og utflytta etnedøler. På samme måte kunne man hatt stand på handelsstandens høstmesse.

For å markedsføre seg mot ungdommen, burde man samarbeide med skolen for derigjennom kanskje å kunne skape et forum der kommunen og næringslivet kunne møte skoleungdommen og gi informasjon, diskutere og lære om ungdommens vaner, ønsker og forventninger. Konkrete kunne det kanskje komme ut både sommerjobber og lærlingeplasser av et slikt samarbeid både i kommunen og i bedrifter i kommunen.

4.5.4 Boligpolitikk

Etnedal kommune har i flere år gitt bort boligtomter delvis gratis og delvis meget rimelig. Dette for at man skal kunne sikre at flere bygger hus i Etnedal i stedet for å søke til mer sentrale områder for å bosette seg der. Problemet i Etnedal er at dersom man bygger et hus, vil man ofte ikke få igjen investeringen dersom man senere ønsker å selge huset. Dette medfører selvsagt en risiko for at man potensielt kan tape penger, og at man velger å bygge hus i områder der boligmarkedet er hetere. Dette gjelder nok særlig i de tilfellene man er usikker på hvor man skal bo framover, og ikke har så godt rotfeste at man velger ut fra det. Dette er et virkemiddel som er med på å fremme lokal bosetting, men det er et åpent spørsmål om i hvor stor grad det har bidratt til å få flere til å bosette seg her, eventuelt trygget bosettingen til folk som ellers ville ha flyttet fra kommunen.

Kanskje er boligproblematikken feil ende å begynne i, kanskje må det være tilgang på jobber og markedsføring av mulighetene her som bør ligge i bunnen. Er dette på plass, så vil kanskje bolig være et mindre problem.

4.5.5 Kommunikasjon

For mange er en god og rask tilknytning til internett nær sagt den eneste forutsetningen for at jobben kan skjøttes fra for eksempel hytta. Når vi har vet at vi har om lag 2000 hytter i kommunen, er det et visst potensiale i at disse benytter hyttene sine så mye som mulig. Dersom teknologien utvikler seg slik at man på en rimelig måte kan koble seg til bredbånd nær sagt hvor som helst, kan dette være med på å bidra til større antall mennesker som bor i

Etnedal til enhver tid. Disse genererer inntekter til faste innbyggere i kommunen. Det være seg håndverkere, dagligvareforretninger, bensinstasjoner osv.

4.5.6 Lys i glasa

For noen år siden ble det gjennomført en prosjekt som kartla ubebodde hus i kommunen. Eierne ble kontaktet og spurt om de ville enten leie bort eller selge husene dersom noen ville leie/kjøpe. På bakgrunn av dette, ble noen hus lagt ut for leie og salg på internett.

Prosjektet var nyttig med hensyn på at man fikk en viss oversikt over boligmassen som står tom og eiernes planer for denne. Kommunen mottar jevnlig henvendelser fra folk som lurte på om det finnes ledige hus. Dersom kommunen har oversikt over dette, og kan gi gode råd om hvem man skal henvende seg til, kan dette kanskje gi nye innbyggere til kommunen.

Dette prosjektet kan også kobles direkte til interessen blant nederlendere som er interesserte i å bo i Etnedal. Disse vil ofte ha litt rom rundt seg, og kan ofte tenke seg å bo på nedlagte småbruk som ikke nødvendigvis ligger sentralt plassert.

Regionrådet for Valdres har videre vedtatt et prosjekt som har som formål å få flere småbruk som står tomme på salg, og derigjennom kunne selge disse til mennesker som ønsker å bosette seg der.

4.5.7 Ungdom

Et levende og moderne samfunn er avhengig av rekruttering for å kunne opprettholdes. Problemet for mange kommuner, Etnedal inkludert, er at mange ungdommer flytter ut av kommune, for så aldri å vende tilbake. Dette starter nok ofte med jobbtilbud eller utdanning utenfor kommunen. Det at ungdommen kommer seg ut fra hjemstedet og ”opplever verden” noe som er meget positivt. Det som imidlertid er lite positivt, er at alt for mange ved for eksempel endt utdanning ikke flytter tilbake til kommunen. Det kan være mange grunner til dette. Viktigst er kanskje mangel på jobber generelt, og i alle fall jobber for høyere utdannede personer. Samtidig vet vi at det i noen næringer er mangel på lokal arbeidskraft. Det er sannsynligvis behov for flere innenfor byggebransjen, og VOKKS har problemer med å rekruttere lokale lærlinger til elektrikerfaget.

En annen grunn til at ungdom velger å flytte ut uten å ha som intensjon å vende tilbake til kommunen, kan være hvordan de opplever å vokse opp her. Kanskje opplever mange at det er mangel på tilbud som de gjerne vil ha, noe som de ser på som ulemper ved å bo her.

Som tidligere nevnt, viste en undersøkelse som ble gjort blant niendeklassingene i Etnedal våren 2005 at de fleste elvenen gjerne vil bo i kommunen som voksne dersom det finnes arbeid i rimelig nærhet. Det ble i undersøkelsen også spurt etter hva slags aktiviteter ungdommen ønsket seg. Det ble da satt opp en konkret liste dette:

- Ballbinge
- Bilbane/snøscooterbane med tilhørende ”mekkeverksted”
- At det blir holdt diskotek i bygda. Her er det sterkt ønske om samarbeid med Bagn og Dokka for at flere ungdommer fra forskjellige steder kan samles
- Restaurere svømmebassenget ved Helvetesfossen
- Hestesenter
- Ønsker besøk av tivoli og sirkus
- Pub/utested
- Kjøpesenter

I tillegg registreres det et stort engasjement blant kommunens befolkning for å få realisert en flerbrukshall i tilknytning til Etnedal skule.

Det kan være viktig i et arbeide som tar sikte på å få ungdommen til å bosette seg i kommunen, at de har gode relasjoner til både sambygdingene, kommune og næringslivet i kommunen. "Programfag" er et fag som er en del av den nasjonale læreplanen for grunnskolen. Hensikten med faget er å forberede elevene på valg og søkning til videregående utdanning. Elevene skal ha muligheten til å danne seg et bilde av og få erfaring med arbeidsmetoder som brukes på de ulike retningene innen videre utdanning.

I et slikt fag er det ikke unaturlig at elevene kunne få stifte bekjentskap med det næringslivet og de arbeidsmulighetene som finnes i kommunen for derigjennom å kunne bli mer bevisste til sitt valg av utdanning. Kanskje kan dette gjøre at noen faktisk søker seg til utdanninger og yrker som det er behov for i Etnedal. I tillegg skal faget slik det legges opp på Etnedal skule ta sikte på å gi elevene en innføring i å starte og drive egen bedrift. På den måten får de innsikt i mye som har med entreprenørskap og næringsutvikling å gjøre.

Men det er ikke bare i skolen det er viktig å drive et slikt arbeid. At kommunen og næringslivet selv engasjerer seg er ikke minst viktig. Dette kan for eksempel dreie seg om å lage en garanti om sommerjobb for eksempel til ungdom som går ut av niende klasse og som skal søke på videre utdanning kommende vår. Med avgangskull på ca. 15 elever i året, vil det da antakeligvis måtte skaffes anslagsvis 10 sommerjobber. Her kunne kommunen for eksempel ta på seg å skaffe to, og så kunne utfordringen til næringslivet være å skaffe de resterende.

Forslag til tiltak:

- *Kommunen skal stimulere til etablering av arbeidsplasser. Dette ved å legge til rette best mulig slik at det blir attraktivt å etablere bedrifter i kommunen. Samarbeidsselskapet AS Etnedal næringsbygg er et godt verktøy for dette.*
- *Etnedal kommune skal satse på å markedsføre seg som bokommune ved hjelp av en strategi hvor man utpeker definerte målgrupper og møter disse der de befinner seg. Typiske målgrupper i denne sammenheng er utflytta etnedøler, ungdom som bor i Etnedal i dag samt muligens nederlendere.*
- *Kommunen skal være en aktiv pådriver for å få rimelige bredbåndsløsninger til hele kommunen*
- *Den kommunale boligpolitikken og effekten av denne vurderes*
- *"Lys i glasa"-prosjektet videreføres/fornyres ved at man tar en ny runde med kartlegging og kontakt med eiere av fraflyttede hus.*
- *Plan- og næringsetaten og skolen inngår et samarbeid som gjør at man gjennom skoleåret får anledning til la elevene bli kjent med næringslivet i kommunen, jobbmuligheter, mulighet for lærlingeplass mv.*
- *Kommunen og næringslivet forsøker sammen å stille en garanti om sommerjobb til elevene som går ut av 9. klasse. Slik kan de få prøvd seg ute på en arbeidsplass før de tar endelig stilling til videre utdanningsveg i løpet av 10. klasse.*
- *Det gjennomføres en "ungdomsundersøkelse" blant skoleelvene i kommunen der man forsøker å få rede på hva ungdommen ser på som viktige momenter for trivsel.*

4.6 Kultur og turisme

4.6.1 Sterke og svake sider:

Etnedal befinner seg i nærheten av store befolkningskonsentrasjoner. Kommunen har en god dugnadsånd blant folk, lag og foreninger. Etnedal er en kommune som er rik på kultur både i form av kulturminner og personer. Her finnes det spor av menneskelig aktivitet fra mange hundre, kanskje flere tusen, år tilbake. Særlig har Etnedal mange bevaringsverdige minner fra de siste hundreår med hensyn på jordbruks- og skogbruksvirksomhet. Her kan nevnes i fleng mange gamle bygninger i kulturlandskapet, spesielle landskapstyper, flere gamle rester av minikraftverk, sagbruk og kverner. Lundebrua, som ble ferdigstilt i 1829, er Nord-Europas største tørrmurte natursteinbru i ett spenn.

Av kjente personer fra Etnedal, rager nok Sigurd Lybeck som den fremste. Hans forfatterskap med Bustenskjoldserien som den fremste, er viden kjent.

Arealer og ressurser knyttet til disse, er noe som kommunen er rik på. Disse arealene finnes i høydelag fra 200 og opp til 1414 meter (toppen av Spåtind). Dette gir rom for mange ulike kulturlandskapstyper, fra frodige Sør-Etnedal til snaufjell. Fjellområdene har et godt utbygd skiløypenett om vinteren. Om sommeren kan Etna være en fin elv for kajakkpadling. Det er gode muligheter for jakt og fiske.

Ulemper kan være at selv om vi er ”sentralt” plassert, ligger ikke kommunen langs noen hovedferdselsåre. Det er relativt dårlig med kommunikasjonsmidler både med resten av Valdres og med Hadeland/Land.

4.6.2 Turisme:

Etnedal har med sine 2000 hytter antakeligvis en befolkningsøkning på kanskje 6000 i de periodene da hyttene blir mest benyttet. Dette er et stort marked, et marked som man kanskje kunne nyttet seg bedre av enn det man gjør i dag. Det finnes også noen turistbedrifter som driver utleie i kommunen. Her kan nevnes Lenningen, Glenna og Gamlestølen. Ved Valdres Høyfjellshotell er det også drift i perioder av året.

4.6.3 Ressursgrunnlag:

Et av Etnedal sine verdier, som sannsynligvis er medvirkende til at vi er en så stor hyttekommune, er at vi har store arealressurser som er en miks av forskjellige typer kulturlandskap. Disse er viktige rekreasjonsområder for folk som kommer fra mer urbane strøk. Vi har Synnfjellområdet, som er et stort sammenhengende område med mye høyfjellsterreng. Det at man har muligheten til å feriere med en slike naturområder rett utenfor døren, er for mange et meget viktig poeng.

Jakt og fiske er også ressurser som det er mye av i kommunen. Det meste av disse ressursene eies av enkeltgrunneiere. Dette kan være et problem dersom man tenker utnyttelse av ressursene til inntekt for grunneierne. Man er avhengig av grunneiersamarbeid for å få til for eksempel utleie av jakt.

4.6.4 Bygdetun:

Etnedal har ikke noe opplagt samlingssted for festivaler, kunstnere, håndverkere osv. Kort sagt mangler kommunen en møteplass for kulturaktiviteter.

Et bygdetun i Etnedal kunne være løsningen på dette savnet. Man kan da tenke seg for eksempel å bruke gamle hus som ble flyttet til et egnet sted, og som kunne ha inneha funksjoner som serveringssted, lokale for arrangement, lokale hvor det er mulig å stille ut kunst, lokaler hvor det er mulig for kunsthåndverkere å jobbe og stille ut produktene sine, butikk for lokalprodusert mat osv. Dette kunne med andre ord bli et multifunksjonelt anlegg som kan være til nytte og glede for både lokalbefolkning, tilreisende som for lokalt næringsliv. Et slikt anlegg ville naturligvis måtte koste en del i investering, uten at man kanskje kunne regne med den helt store inntjeningen. Dette vil bli et spørsmål om prioritering innenfor en stram kommuneøkonomi, og et spørsmål om hvor rimelig man kunne få til dette. Blant annet avhenger det av husmassen, hvor man skal hente denne, hva slags tilstand den er i, og hvor mye man eventuelt må betale for den. I tillegg kommer kostnader til prosjektering og opparbeidelse av tomt. Dette må undersøkes nærmere.

Men dersom dette hadde vært mulig å gjennomføre, ville kommunen fått et samlingspunkt for kunst, kultur og mattradisjoner.

Et slikt bygdetun ville nok kunne plasseres mange steder i kommunen, men det er om å gjøre at det blir plassert på et sted der det er synlig, og der det er naturlig å ”stikke innom” og samles. Slik sett ligger kommunesenteret Bruflat bra til. Like ved hovedvegen gjennom dalen med viktige sideveger tilknyttet. Videre ville et slikt bygdetun da ligge i nærheten av andre servicefunksjoner og bedrifter som det er naturlig å besøke. Dette kan være en styrke for et slikt tun, ikke minst for de næringsdrivende som måtte etablere seg her.

4.6.5 Sigurd Lybeck/ Bustenskjold:

Som nevnt, er Sigurd Lybeck en forfatter fra Etnedal som er kjent over hele Norge. Dette er noe som kommunen burde vise fram. Lybecks forfatterskap burde blant annet kunne markedsføres og være en del av et eventuelt bygdetun. Rettighetene til Sigurd Lybecks forfatterskap ligger hos hans etterkommere. Eventuell bruk av dette, vil derfor måtte avklares med rettighetshaverne. Slik bruk av rettigheter har vært diskutert med innehaverne før, uten at det har kommet til en avtale.

4.6.6 Vegkro/bensinstasjon/servicesenter

Etnedal har i dag fire lokalbutikker og tre bensinstasjoner. To av disse bensinstasjonene ligger langs Rv. 251 gjennom dalen. Den ene av disse er knyttet til en dagligvarebutikk, den andre er frittstående. Den siste bensinstasjonen ligger langs Rv. 33 over Tonsåsen noen kilometer ovenfor Høljerast.

For å fange mye av turisttrafikken som går gjennom dalen på kveldstid i helgene, hadde det vært positivt dersom man hadde hatt et veiserviceanlegg som kunne tilby ulike vegtjenester. Her kunne det for eksempel også være kafe/kro og mulighet for å handle dagligvarer utenfor dagligvarebutikkens åpningstid (såkalt brustadbu). På denne måten kunne man øke servicegraden til de vegfarende. Eventuelt kan et slik vegserviceanlegg ses i sammenheng med et bygdetun og kanskje være en del av dette. Da ville man i såfall kunne skape et meget spesielt anlegg med andre kvaliteter enn dagens tradisjonelle anlegg. For å gå litt videre på tankegangen, kunne man kanskje tenke seg et bensinstasjonanlegg med et ”annerledes” utseende, tett knyttet opp mot for eksempel en vegkro som har sitt tilholdssted i bygdetunet.

Fra denne kunne det bli servert mat som i så stor grad som mulig er tuftet på lokale råvarer og tradisjoner.

I arbeidsgruppa ble det hevdet at folk i Etnedal var såpass opptatte av å ha slike tilbud, at flere kanskje kunne tenke seg å gå inn med eierkapital i hele eller deler av for eksempel en vegkrovirksomhet.

4.6.7 Ny og langsiktig reiselivsutvikling som destinasjon:

I dag blir turistbedriftene i Etnedal i stor grad markedsført hver for seg uten noen felles destinasjons/markedsføringsstrategi. De fleste bedriftene av denne typen ligger i høyereliggende områder med kort veg til snaufjellet. Fjell og turmuligheter er sannsynligvis de viktigste salgargumentene til disse bedriftene.

Ved et sterkere samarbeid om markedsføringen, der man forsøkte å beskrive hver enkelt bedrift sine egenskaper og fordeler, kunne man samlet sett og enkeltvis stå sterkere totalt sett. Kanskje burde man ved en slik fellessatsing bli enige om hvordan man skal markedsføre destinasjonen Etnedal. Stikkord her kan være det unike, det urørte som tar utgangspunkt i Etnedal sine store arealressurser, det kan være ekstreme opplevelser som for eksempel kajakkpadling i Etna, fjellklatring, luftsport, hundekjøring, sykkelløyper, ski eller kanskje en bane for kjøring med ATV/terrengbiler/snøscooter. Dette er ting man må vurdere nærmere når en slik strategi for destinasjonen skal meisles ut.

Aktuelle tiltak:

- *Etnedal kommune tar initiativet til å diskutere mulighetene for at grunneierne kan samarbeide om utnyttelsen av ressursgrunnlaget sitt. For eksempel kan en slik felles utnyttelse være å leie bort jakt i fellesskap.*
- *Etnedal kommune skal undersøke muligheten for å realisere et bygdetun, herunder lage et forprosjekt som skal legge føringer for plassering, innhold, anslå kostnader osv.*
- *Det blir satt i gang et arbeid som har som formål å avklare om rettighetshaverne til Sigurd Lybecks forfatterskap kan tenke seg å la kommunen få bruke forfatteren og hans arbeider på definerte områder.*
- *Det skal settes i gang et arbeid for å undersøke mulighetene for et nytt vegserviceanlegg, og det skal i den sammenhengen vurderes om dette skal ses i sammenheng med et eventuelt bygdetun. Muligens kan det være interesse blant lokale næringsdrivende for å gå inn i et slikt anlegg som eiere?*
- *Kommunen tar initiativ til å undersøke om det er muligheter for et samarbeid i markedsføringen av turistbedriftene i Etnedal utad, slik at kommunens muligheter presentert med felles front mer som en merkevare enn som enkeltbedrifter. Dette må ses i sammenheng med det pågående felles merkevareprogrammet for Valdres.*
- *Det utarbeides en strategi for markedsføringen av Etnedal som destinasjon der man blant blir enige om hva slags destinasjon Etnedal skal være og hva slags tilbud som destinasjonen kan tilby*

4.7 Fritidsbebyggelse

4.7.1 Situasjonen på hyttebyggingsfronten:

Etnedal er en stor hyttekommune sett i forhold til areal og befolkning. 2000 eksisterende hytter, samt om lag 400 tomter godkjent for salg, gjør at det er mange mennesker, og således et stort marked, som etterspør tjenester. Dersom dette markedet kan utnyttes så godt som mulig av folk som er bosatt i Etnedal, vil dette generere mye verdiskapning.

Situasjonen i dag når det gjelder bygging av hytter, er at de som driver med dette stort sett har sprengt kapasitet. Markedet etterspør imidlertid flere hytter enn det lokale håndverkere kan levere. Resultatet blir at mange av hyttene leveres av større, utenbygds byggefirmaer. Imidlertid er det også mange lokale håndverkere som er sysselsatt i forbindelse med oppsettingen av disse ”utenbygds” hyttene. Spørsmålet blir likevel om verdiskapningen fra hyttebyggingen er så stor som man realistisk sett kan forvente at den kan bli, eller om man ved å ta noen grep kunne øke denne verdiskapningen til innbyggerne i Etnedal sin fordel.

4.7.2 Kapasitet

Det man først må ta tak i, er kapasitetsproblematikken. Er det slik at det faktisk ikke finnes flere i Etnedal som har kunnskapen som skal til, og som kan tenke seg å drive med hyttebygging, eller er det bare slik at arbeidskrafta og markedet ikke kommer i kontakt med hverandre? Mange driver som selvstendige for seg selv med restaureringsjobber og tilbygg. For slike jobber stilles det ikke like strenge krav til den formelle kompetansen hos den som utfører arbeidet, som til en som har totalentreprise på et bygg som skal reises fra grunnen av. Det er derfor mulig at man kunne øke kapasiteten på håndverkere ved å øke kompetansen på en slik måte at flere kunne bli i stand til å ta på seg større og mer omfattende jobber.

På litt lengre sikt, må man tenke på rekruttering som en viktig innfallsport til hvordan kapasiteten skal være stor nok. I dag har ungdom bare en kort periode på to år med skole, før de kan gå inn i bedrifter som lærlinger og fullføre utdannelsen på denne måten. Slik sett kan man dermed si at det går kun to år fra en setter i gang er rekrutteringstiltak og til denne arbeidskrafta kommer på markedet.

Det vil sannsynligvis være behov for at byggenæringa selv griper fatt i utfordringen, og går aktivt ut for å rekruttere ungdom. Gode muligheter for jobb lokalt, burde være et stort pluss tatt i betraktning at de fleste ungdommene i Etnedal tydeligvis gjerne vil bo her – men at tilgangen på jobber avgjør. Det burde således være trygt å anbefale håndverkeryrker som snekker, elektriker og rørlegger til ungdommen.

4.7.3 Konkurransen

Konkurransen fra utenbygds firmaer som setter opp hytter, er stor. Så lenge det er underkapasitet på håndverkere, vil ikke dette merkes i byggebransjen. Det utgjør imidlertid et potensielt tap av lokal verdiskapning dersom kapasiteten på håndverkernesiden ikke blir bedre. Det må derfor arbeides kontinuerlig for at vi ikke skal bli fullstendig utkonkurrert og til slutt sitte igjen kun med grunnarbeider og oppsetting av prefabrikerte hytter. Her må det fokuseres på fortrinnene som lokalbygde hytter har, for eksempel: høy kvalitet på råmaterialene, nærhet og god kontakt til byggmester, større mulighet for særegenhet og lokal tilpassing, gode garantiordninger osv.

Også større utbyggere som kjøper opp hele reguleringsplaner for så å nytte store utenbygds firmaer til å bygge ut området kan bli en trussel mot lokale firmaer på sikt.

Derfor gjelder det å framheve mulighetene som er for å skaffe råvarer og tjenester lokalt: Grunnarbeider, vannforsyning, avløp, strøm, tømmer, innredning, hytteservice m.m.

En offensiv måte å møte utfordringene på ville det være dersom man lokalt i Etnedal hadde greid å danne et selskap som kunne tilby et totalkonsept for å bygge enkelthytter og/eller for å utvikle hele reguleringsplaner. Dette selskapet måtte da ha tilgang på personell med kompetanse på byggplanlegging, grunnarbeider, tømmerarbeider, VVS og elektrisk installasjon. Det behøver ikke nødvendigvis være slik at deltakerene i et slikt selskap trenger å være ansatte. Det kan være like hensiktsmessig at dette selskapet bare fronter totalkonseptet utad, samt at de administrerer utbyggingen ved å styre ressursene dit som de behøves. Man kunne med andre ord opprette et selskap etter bygdeservicemodellen eller et samvirkeprinsipp. Dette er en krevende organisasjonsform, og forutsetter et godt samarbeid mellom enkeltforetakene samt gode avtaler om hvordan arbeid skal fordeles og hvordan eventuell uenighet skal løses.

Dette selskapet kunne i dialog og samarbeid med reguleringsplaneierne markedsføre seg overfor tomtkjøperne. Det kan gjerne lages en folder for å markedsføre selskapet.

4.7.4 Etnedal kirkelige fellesråd som reguleringsplaneiere

For å stimulere til aktivitet, lokal verdiskapning og at et felles foretak skulle kunne få prøve seg, kunne det være en ide at man gikk i dialog med Etnedal kirkelige fellesråd som forvalter den norske kirkes eiendommer i Etnedal. Den norske kirke er en stor grunneier i Lenningenområdet. I 2003 ble det godkjent en reguleringsplan på disse eiendommene som legger opp til salg av 47 hyttetomter. Her er det ennå ikke påbegynt noen utbygging.

Dersom det kunne opprettes en dialog med fellesrådet om hvordan disse tomtene skal selges og bebygges, kunne man tenke seg et resultat der lokal verdiskapning sto i sentrum. Det nevnte selskapet kunne for eksempel opptre som totalentreprenører for et mindre antall tomter til å begynne med, eventuelt kunne selskapet kjøpe opp hele reguleringsplanen for en rimelig penge, og fellesrådet fikk betalt for tomten hver gang en ble solgt. Kanskje skulle eierne i dette området også pålegge seg selv å utvikle og bygge hytter med det formålet at de skal passe estetisk godt inn i landskapet, de skal ta opp i seg tradisjonelle byggemåter – uten å være kopier. Det naturlige vil være å se til stølsbebyggelsen og dens særtrekk. Dette er bygningstypen man tradisjonelt vil finne i fjellet.

Dette ville være et mottrekk til mye av dagens hyttebebyggelse som ofte ligner mer på tyrolerhus enn på norsk fjellhusbebyggelse. Kanskje ville man da kunne bruke dette området som et eksempelområde for hyttebygging og hvordan man ønsker at områdene skal se ut. Ved å gå bredt ut med dette, kunne man kanskje også tiltrekke seg et segment av hyttemarkedet som synes at dette er spennende.

Dersom dette blir vellykket, kan det kanskje utvikles til en egen standard, en "Etnedalshytte".

4.7.5 Revisjon av kommuneplanens arealdel og fritidsbebyggelse.

Tillatelse til å bygge fritidsbebyggelse i et område, kan i mange tilfeller øke verdien på arealet med mange hundre prosent. For de grunneierne som får anledning til å selge hyttetomter på eiendommen sin, medfører dette en potensielt stor inntektsmulighet. Dette kan utløse misnøye hos andre, kanskje naboer, som ikke får denne samme muligheten.

Aspektet som går på fordeling, må veies opp mot ønsket om å bygge ut hytter i konsentrerte områder, samtidig som man søker å bevare områder inngrepsfrie. Denne avveiningen kan være vanskelig.

Signaler fra arbeidsgruppa peker dithen at man ved revisjon av arealdelen skal satse på å utnytte og utvikle eksisterende byggeområder for fritidsbebyggelse, framfor å legge ut og ”ta hull” på nye.

Aktuelle tiltak er:

- *Kommunen tar initiativ til en arbeidsgruppe som skal se på kapasitetssituasjonen blant håndverkere, rekrutteringsarbeid, konkurransesituasjonen overfor utenlandske og innenlandske firmaer, og muligheten til å danne et lokalt selskap som skissert.*
- *Kommunen tar kontakt med Etnedal kirkelig fellesråd for å skape en dialog om utviklingen av reguleringsplanen som fellesrådet har fått godkjent på Lenningen*

4.8 Etnedal kommune – i samarbeidets tegn?

Vesentlige poenger ved mange av temaene og tiltakene som er foreslått i det foregående, forutsetter samarbeid på ett eller flere plan. Det kan dreie seg om samarbeid mellom kommunen og private aktører. Det kan dreie seg om samarbeid mellom bedrifter som i utgangspunktet er å oppfatte som konkurrenter, men som kan hente gevinster ved samarbeid. Det kan også dreie seg om samarbeid mellom enkeltindivider som har felles interesser, og som sammen kan utvikle, skape eller høste. Motvindbygda gav en forestilling om hva som kan skje dersom man ikke står sammen og tenker i linjer som går litt lenger enn til den enkeltes nytte. Anti-Jantebygda gav motsatt en forestilling om hvordan ting kan utvikle seg dersom det får utvikle seg en kultur for næringsutvikling og for samarbeid der det er formålstjenelig. Noen svært positive og innovative samarbeidsprosjekter har kommet på banen nylig. Det dreier seg om gruppa av gårdbrukere som skal levere varme til sentralskolen ved bruk av bioenergi, og det dreier seg om grunneierne som sammen har utredet muligheten for et minikraftverk i Rotvolla. Per dags dato vet man ikke hvordan disse prosjektene vil gå framover, men håpet er at samarbeidet er så solid at det holder, gir mersmak, og kan være modell for lignende samarbeidsløsninger. Vi har dessuten en samling gårdbrukere i kommunen som har funnet sammen, og som ligger langt foran tradisjonen her i Valdres når det gjelder samarbeid mellom enkeltbruk i tradisjonell drift.

Samarbeid er positivt, men noen ganger fungerer det ikke. Av slike tilfeller er det også mye lærdom å hente. Hva var det som gikk galt, hva hadde måttet til for at samarbeidet skulle kunne ha fortsatt? Hvilken feller lå der latent som ikke var forutsett?

5.0 SKJEMATISK OPPSUMMERING AV TILTAK